

Treball Final de Grau

**La Pobra de Lillet dins les baronies de Mataplana i Pinós
(segles XIII al XV)**

Dirigit per la Dra. Blanca Garí de Aguilera

Departament d'Història i Arqueologia

Secció d'Història Medieval, Història Moderna, Paleografia i Diplomàtica

Universitat de Barcelona

Pol Navarro Costa

Grau d'Història

Juny del 2021

Resum: El present treball fa un recorregut a través de la historiografia existent que ha treballat la baronia de Mataplana i la Pobla de Lillet entre els segles XIII i XV. L'objectiu principal és obtenir una base sòlida de coneixements d'aquest indret, a partir de la qual es puguin fundar posteriors estudis envers la temàtica escollida. D'aquesta manera, aquest treball pretén ser un punt i seguit en l'estudi d'aquest indret, que alhora gaudeix d'un important fons documental en gran part inèdit i desconegut.

Paraules clau: La Pobla de Lillet, Mataplana, Pinós, alt Berguedà, pre-Pirineu.

Resumen: El presente trabajo hace un recorrido a través de la historiografía que ha trabajado la baronía de Mataplana y la Pobla de Lillet entre los siglos XIII y XV. El objetivo principal es obtener una base sólida de conocimientos de este lugar, a partir de la cual se puedan fundar posteriores estudios en relación con la temática escogida. De este modo, este trabajo pretende ser un punto y seguido en el estudio de este lugar, que a la vez goza de un importante fondo documental en gran parte inédito y desconocido.

Palabras clave: La Pobla de Lillet, Mataplana, Pinós, alto Berguedà, pre-Pirineo.

Abstract: The present project studies the existing historiography worked about the barony of Mataplana and "La Pobla de Lillet" between the XIIIth and XVth centuries. The main goal was to obtain a solid foundation of knowledge of this place, from which further studies could be developed to expand the research of the current topic. In this way, this review aimed to be a continuation of the study of this place, which also offers an important documentary fund, most of it unpublished and unknown.

Key words: La Pobla de Lillet, Mataplana, Pinós, alt Berguedà, pre-Pyrenees.

ÍNDIX

1. Introducció	4
2. Els senyors de Mataplana (s. XI-1374)	6
3. La Pobla de Lillet.....	17
3.1 La carta de franqueses i el seu context	19
3.2 L'entorn de Lillet	24
3.3. Els pobladors de Lillet.....	29
3.4. Activitats econòmiques	31
3.4.1. La llana.....	32
3.4.2. Les pastures.....	34
4. Conclusions i possibles hipòtesis de treball	41
5. Bibliografia	44
6. Annexos.....	51
Annex 1. Documentació catalogada procedent de la Pobla de Lillet a l'ADS	52
Annex 2. Mapa dels comtats catalans al segle IX.....	55
Annex 3. Arbre genealògic dels Mataplana segons Antoni Pladevall.	56
Annex 4. Arbre genealògic dels Mataplana segons Prim Bertran.....	57
Annex 5. Procedència dels membres de la confraria constituïda a Lillet l'any 1100.....	58
Annex 6. Pastures pertanyents als monestirs de Santes Creus i Poblet als Pirineus durant el segle XII.....	59

1. Introducció

El Treball Final de Grau per a molts significa el final d'una etapa acadèmica i com a tal, és freqüent que es desenvolupi un estat de la qüestió amb l'objectiu de resoldre la problemàtica historiogràfica que existeix envers la temàtica escollida o, si més no, arribar a unes conclusions generals. L'objectiu d'aquest treball consisteix en, tot tenint present el marc general de la discussió historiogràfica sobre la societat feudal catalana als segles XIII-XV, fer un recorregut a través de la historiografia existent sobre el cas concret de la baronia de Mataplana, que ens serveix de cas d'estudi i, més concretament, sobre la Pobra de Lillet per obtenir una base sòlida de coneixements que tenim fins al dia d'avui d'aquest indret de l'alt Berguedà i rodalia, tot plantejant un punt i seguit en l'estudi d'aquesta temàtica.

L'estudi de la bibliografia existent sobre aquest indret ens pot ajudar a comprendre les dinàmiques i el desenvolupament de la societat feudal de la Catalunya Vella. D'aquesta manera, molts processos que van tenir lloc a l'alt Berguedà es poden relacionar amb d'altres que es van donar en un territori més extens, fugint així d'una història extremadament localista.

Pot sobtar l'escassa i dispersa bibliografia existent en relació amb la temàtica escollida, però aquest fet no treu l'interès que té posar en comú tot allò que la historiografia ha dit sobre la Pobra de Lillet i la baronia de Mataplana. L'escassa bibliografia, en aquest cas, no és degut a la manca de possibilitats d'estudi; ans al contrari, es tracta d'una temàtica amb un gran fons documental -així ho avalen els nombrosos protocols notariais conservats majoritàriament a l'Arxiu Diocesà de Solsona- i en gran part inèdit, posant de manifest la necessitat d'estudiar aquest indret.

Pel que fa a la bibliografia existent, destaquem l'estudi de Mn. Serra i Vilaró, dut a terme a la primera meitat del segle XX i titulat "Les baronies de Pinós i Mataplana", que consta de tres volums. És la *magna obra* que va donar a conèixer la història d'aquest indret que restava (i en part avui, encara resta) per escriure.¹ Els historiadors posteriors a Serra i Vilaró han

---

¹ El mateix autor, a l'inici de l'obra indica que "aquesta publicació no és la història de les baronies de Pinós i Mataplana, malgrat el títol, sinó tan solament el recull de dades i documents que he pogut salvar i aplegar

recorregut al mateix, sovint sense consultar fonts arxivístiques i per tant, han alimentat possibles errors i males interpretacions del predit autor.

Més enllà de l'obra de Mn. Serra, trobem alguna monografia d'àmbit local i algun article en la mateixa línia. Aquestes obres i diferents articles són obres d'erudits o estudiosos locals que sovint s'han deixat endur pels sentiments i han deixat en segon pla el rigor històric, essent freqüent la manca de cites bibliogràfiques i arxivístiques. Tanmateix, creiem necessari tenir present la seva aportació per construir la història de l'indret. En alguns casos, hem obviat les seves aportacions perquè son una reproducció literal del que Serra i Vilaró va donar a conèixer amb la seva obra; en altres casos hem cregut necessari aportar el què han afirmat aquests historiadors i estudiosos locals.

Observant aquesta escassa bibliografia i el gran potencial existent, creiem que és d'interès dur a terme aquesta posada en comú de tota la historiografia existent sobre la baronia de Mataplana i la Pobla de Lillet, per així construir una base sòlida a partir de la qual assentar futures recerques i investigacions que ens permetin obtenir un coneixement més ampli i profund sobre aquesta població a les portes dels Pirineus.

Malgrat que l'acotació geogràfica és reduïda, al llarg del treball recorrerem a exemples de fora la baronia de Mataplana, per exemplificar i/o contextualitzar alguns fets propis de l'economia de muntanya o pirinenca; cal fer història local però sense caure en una història extremadament localista. A més, el fet d'exemplificar alguns casos de fora la baronia de Mataplana, ens pot ajudar a comprendre el funcionament de certes dinàmiques avui desconegudes en el nostre cas d'estudi i al mateix temps, comprendre millor la societat feudal catalana entre els segles XIII-XV.

L'acotació cronològica del present treball comprèn els segles XIII-XV. El punt de partida és l'atorgament de la carta de franqueses per part dels Mataplana a la Pobla de Lillet (1297) i s'allargaria fins a finals del segle XV; obtenint així una visió més o menys àmplia de la

---

regirant i llegint els fons dels esmentats arxius" (SERRA, 1930: 87). Aquest caràcter de manca d'estudi exhaustiu queda palès també en l'advertiment del volum III, on l'autor apunta que en aquest s'hi troben les notícies "*dignes, al meu semblar, d'ésser esmentades*" (SERRA, 1950: 5).

situació de la Pobla de Lillet des de l'atorgament de la carta de franqueses fins a les darreries de l'edat mitjana. No obstant això, també requerirem dates anteriors al segle XIII; ja que creiem important tenir presents alguns aspectes anteriors a l'atorgament de la carta de franqueses.

Futurs estudis ens permetran aprofundir i fer recular la cronologia a segles anteriors; el volum VIII de la Catalunya Carolíngia és una font de primer nivell per entendre la societat dels comtats d'Urgell, Cerdanya i Berga fins a l'any 1000, un còmput de temps que no podem obviar atès que es van forjar molts aspectes que van tenir continuïtat al llarg de tota l'edat mitjana. Altres obres com les de Xavier Costa sobre el monacat alt-medieval als comtats catalans (COSTA, 2019), la de Jordi Bolòs i Víctor Hurtado sobre els orígens dels comtats de Cerdanya i Berga fins a l'any 1000 (BOLÒS i HURTADO, 2015) i també l'obra de Josep Camprubí sobre la conquesta i l'estructuració del Berguedà (CAMPRUBÍ, 2006) són algunes obres a tenir presents per conèixer el territori alt-medieval d'aquesta zona que estudiem.

Conscients dels futurs estudis que pot donar lloc aquest Treball Final de Grau, afegim en forma d'Annex un llistat documental que ens mostri la documentació conservada de la Pobla de Lillet a l'Arxiu Diocesà de Solsona (ADS), que és un dels fons documentals més rics sobre la història d'aquest indret.

2. Els senyors de Mataplana (s. XI-1374)

Abans d'entrar a la mateixa història de la Pobla de Lillet, creiem que és necessari tenir present el context en el qual s'emmarca la història d'aquest indret. Avui, la Pobla de Lillet és una població situada en el punt més nord-oriental del Berguedà, fronterera amb la comarca del Ripollès i no és distant amb la comarca de la Cerdanya. El Berguedà que coneixem avui en dia és fruit de nombrosos canvis al llarg dels temps moderns i contemporanis i per tant, l'actual divisió comarcal ens pot donar una falsa percepció de com s'organitzava el territori en l'època que estudiem.

D'ençà de la formació dels comtats catalans, l'actual comarca del Berguedà estava dividida -a grans trets- en dos comtats²: el comtat o pagus de Berga i el comtat de Cerdanya, frontera que trobaríem en el collet d'Eina (BOLÒS i HURTADO, 2015: 7). Així doncs, la part nord del Berguedà -i conseqüentment, la Pobla de Lillet- pertanyia al comtat de Cerdanya, igual que part de l'actual comarca del Ripollès (Vegeu ANNEX 2). Tot i aquesta diferenciació de dos comtats, existia una unió política d'ambdós, amb la preeminència del comtat cerdà (CAMPRUBÍ, 2006: 67).

Dins el territori que ocupa la Pobla de Lillet i rodalies, hi trobàvem els Mataplana; llinatge protagonista d'algunes llegendes, cantat per Guillem de Berguedà i present en diversos episodis de la història de Catalunya. La baronia de Mataplana, com indica l'estudiós Eudald Maideu, ocupava un territori més que notable: al nord limitava amb la vall de Toses i part de Cerdanya, al sud amb Berga i Sant Jaume de Frontanyà, a l'est amb Campdevànol i Ripoll i a l'oest amb la Pobla de Lillet, fins a Bagà i Guardiola (MAIDEU, 2009:27-28).

Conèixer la genealogia dels Mataplana, o el que s'ha dit sobre aquesta, és important per comprendre el marc polític i feudal de la Pobla de Lillet i el seu entorn immediat. No podem entendre la història de la vall de Lillet sense els senyors de Mataplana, ja que els habitants d'aquest indret estaven sotmesos a la seva jurisdicció. A més, els mateixos Mataplana seran els qui atorgaran la carta de franqueses a la Pobla de Lillet a les darreries del segle XIII, donant lloc a la gènesi d'aquesta població encara avui existent.

Quins són els orígens dels Mataplana? És una pregunta difícil de respondre. Si tenim en compte la llegenda dels Nou Barons de la Fama, trobem el llinatge dels Mataplana d'entre els Nou Barons que van reconquerir Catalunya en contra dels musulmans (MILÀ, 1988: 190; COLL, 1949: 5). Sembla que ens trobaríem davant d'un llinatge molt antic; però no en podem treure aigua clara perquè no deixa de ser una llegenda.

---

² La realitat era molt més complexa; el comtat de Berga agafava territoris que avui en dia no pertanyen a la comarca del Berguedà i territoris que pertanyien als comtats veïns, avui en dia pertanyen al Berguedà. Atès que l'objectiu del treball no es centra en establir els límits d'aquest, remetem a una lectura que en parla més assenyadament (CAMPRUBÍ, 2006: 51-65). També és interessant veure la sobreposició de mapes que porten a terme BOLÒS i HURTADO (2015: 10) de l'actual mapa comarcal i els límits dels comtats de Cerdanya i Berga.

Passem però, a observar fets plausibles i amb un fonament documental. Insistim en la manca d'estudis i de bibliografia existent, fet que ja expressà Prim Bertran en un article on portava a terme una aproximació històrica al castell de Mataplana i dels senyors homònims (BERTRAN, 1994: 11). Malauradament avui dia seguim amb aquest factor condicionant, fet que ens motiva a reiterar la necessitat d'investigar la temàtica en qüestió.

Una dificultat afegida a l'estudi dels Mataplana és que, com apunta Manuel RIU (1999: 22), durant set generacions pares i fills van utilitzar el mateix nom de pila: Hug o Huguet, de manera que només els podem diferenciar quan actuen amb les seves esposes.

Un altre fet a tenir present és l'enumeració dels diferents senyors de Mataplana que han emprat els estudiosos, per així distingir-los. La confusió ve donada perquè sovint aquesta enumeració difereix entre els diferents historiadors: Joan SERRA (1930: 309-354) no estableix una enumeració com a tal, es limita a desenvolupar un llistat sobre les diferents referències que ha trobat sobre els senyors de Mataplana i dels seus successors; documenta 13 personatges, oferint un llistat amb notícies puntuals i descontextualitzades dels Mataplana. Destaquem també l'aportació de l'historiador Antoni PLADEVALL (1976) d'un article sobre els Mataplana, dins la Gran Enciclopèdia Catalana, on s'aproxima a la nissaga, oferint un arbre genealògic (Vegeu ANNEX 3). Per últim, destaquem les aportacions de Prim Bertran a través d'uns articles fets arran de l'excavació del castell de Mataplana, amb l'objectiu de conèixer millor la nissaga homònima (BERTRAN, 1992: 57-62; 1994: 11-18).

Aquestes tres aportacions són les més importants en relació amb la nissaga dels Mataplana; el coneixement dels Mataplana s'ha basat -majoritàriament- en les aportacions dutes a terme pels historiadors sobre dits. A causa de les diferències a l'hora de numerar els diferents senyors de Mataplana, creiem que el més adient és adoptar les proposades per Prim Bertran (Vegeu ANNEX 4), ja que considerem que és l'estudi més recent i contrastat amb documentació arxivística: aspecte que molts historiadors han oblidat, repetint possibles errors i sense aportar nous coneixements.

Els orígens, com hem apuntat amb anterioritat, es fan difícils d'establir. No obstant això, diversos estudis apunten la gènesi del llinatge Mataplana en la família dels vescomtes de

Berga, on trobem documentats Hug Dalmau I i la seva muller Arsenda, predecessors del llinatge mataplanenc (BERTRAN, 1994: 12; PLADEVALL, 1976; RIU, 1999: 21-22). Sobre els vescomtes de Berga, hem de tenir present l'aportació de Josep CAMPRUBÍ (2006:81-86) on documenta els suposats avantpassats dels Mataplana, oferint una relació dels vescomtes berguedans.

Tot i l'obscur origen, els historiadors convergeixen en el primer personatge que apareix amb el locatiu de Mataplana,³ es tracta d'Hug II (segons BERTRAN, 1994: 12; basant-se en un document transcrit per SERRA, 1930: 40), el mateix personatge que PLADEVALL (1976) anomena Hug I, on apareix en una carta de privilegis atorgats a l'església de Santa Maria de Lillet l'any 1086. L'historiador Manuel RIU (1999: 22) assenyala que l'any 1076 el cognom Mataplana ja existia, però no cita cap document i podria tractar-se d'un error de picatge.

Sembla que el successor d'Hug II fou Hug III, simultàniament amb el seu germà Bernat I; el primer rebé un jurament de fidelitat per part de Guillem de Berga el 1131⁴ i Bernat el trobem prestant jurament a Ramon Berenguer III de Barcelona, com a successor de Bernat Guillem de Cerdanya entre 1117-1131 (BERTRAN, 1994: 12). PLADEVALL (1976) documenta en Bernat I com a Bernat de Mataplana i afegeix que aquest tingué una gran fillada, d'entre els quals trobem nou fills mascles, contràriament a BERTRAN (1994: 12) que en documenta fins a set. Serra i Vilaró no n'esmenta res d'aquest Hug ni d'en Bernat I.

La línia successòria anà per la banda d'Hug III, amb Hug IV, el qual és actiu ja l'any 1164 (BERTRAN, 1994: 12) i coincideix amb el segon Hug de Mataplana documentat per SERRA (1930: 310). Destaquem en Ponç de Mataplana, cosí d'Hug IV, el qual tindrà algunes cançons

---

³ El fet que aparegui el cognom Mataplana segurament ens denota un fort component territorial i econòmic, molt lligat amb el castell de Mataplana. Manuel Riu (1999:21) apunta que el nom de Mataplana prové de la transformació artificial d'un turó aplanat, formant una *motta* o *matta*, elevació del terreny on es construïa en plena època feudal una fortalesa per poder inspeccionar des d'ella un territori. Son monticles semiartificials o fortificats i a Castella encara resta viu del topònim de "*Matallana*". Existeix una forta relació entre el medi i el llinatge, motiu pel qual el topònim -o algun tret característic- del lloc donava nom al que després acabaria sent el cognom del llinatge en particular, el que s'ha acabat anomenant "topo-linaje": vegeu GUERREAU (1990: 85-106). Així doncs, sembla que el cognom Mataplana ve donat pel nom del castell i aquest, per la situació geogràfica sobre el qual està edificat.

⁴ PLADEVALL (1976) es fa ressò dels vassallatges dels vescomtes de Berguedà als Mataplana, als anys 1130 i 1187, aspecte al qual SÁNCHEZ (1988: 29) també ho esmenta, sense citar cap font.

dedicades pel trobador Guillem de Berguedà (PLADEVALL, 1976). Prim BERTRAN (1994: 12) afirma que Hug IV va ser present en diverses ocasions al seguici del monarca, en aquest cas, d'Alfons el Cast. Hug IV encara actuà el 1194 i el 1197 juntament amb els seus dos fills, Huguet [futur Hug V] i Ramon.

Seguidament trobem Hug V, el qual sembla que heretà el casal de Mataplana per la mort del seu germà primogènit Ramon, apareixent documentat per primera vegada com a senyor de Mataplana el 1185 (BERTRAN, 1994: 13). Com a suposat successor d'Hug IV, PLADEVALL (1976) esmenta un tal Hug de Mataplana, nebot de Ponç i casat amb Guillema de Sales, apuntant que prestà vassallatge al rei Alfons per diversos castells de la Cerdanya i del Baridà; personatge que BERTRAN (1994: 12) identifica amb Hug IV.

Amb Hug V documentat ja el 1185, observem la presència d'aquest al voltant del monarca: testimoni del conveni contra el comte de Tolosa (signat entre Alfons I i Ricard Cor de Lleó); testimoni el 1198 de la concessió de Pere el Catòlic a Arnau de Castellbó; actuant també com a testimoni al costat del monarca a Vilafranca del Conflent; a Tarragona en una altra concessió reial de 1207 i testimoni del conveni entre Pere el Catòlic i Elvira d'Urgell el 1210 pel pretès matrimoni de Jaume I (BERTRAN, 1994: 13-14). El mateix Prim Bertran el considera un personatge assidu a la cort de Pere el Catòlic, participant també en les Navas de Tolosa (1212) i a la batalla de Muret (1213), fet que testimonia el "*Llibre dels Feys*" de Jaume I; d'aquesta darrera batalla es creu que en sortí malferit i acabà morint poc després (BERTRAN, 1994: 14; RIU, 1999: 25).

Un aspecte a destacar de la vida d'Hug V és la seva vessant trobadoresca. Fou contemporani al trobador Ramon Vidal de Besalú, el qual en el poema *Abrils issia* fa una descripció d'alabança d'Hug V (DE RIQUER, 2012: 1088). A l'obra *So fo el temps*, de Ramon Vidal de Besalú, es descriu la vida cortesana del castell de Mataplana (DE RIQUER, 2012: 1088). Raimon Maideu afirma que Hug V fou un càtar "*simpatitzant no confés ni declarat, tot i ser el senescal del rei Pere el Catòlic*" (MAIDEU, 1992: 71). Aquesta darrera afirmació pot venir condicionada per les referències als càtars a la seva obra (DE RIQUER, 2012: 1089).

Hug V fou succeït per Hug VI, el qual continuà la mateixa línia que el seu predecessor, actuant amb el monarca: assisteix a les Corts de 1218, s'alia amb els Cardona; es casa amb na Guillemma de Cardona; signa una concòrdia entre el seu sogre Guillem de Cardona i Guillem de Claramunt i participa en la conquesta de Mallorca, on morí el 1229 lluitant contra els sarraïns, formant part del seguici de Guillem de Montcada (BERTRAN, 1994: 14). La historiadora Rosa SERRA (1992: 19) especifica que morí a la batalla de Portopí. PLADEVALL (1976) afegeix que a la mateixa conquesta de Mallorca hi havia un tal Hug de Mataplana (de la segona branca), fill d'Hug i d'Elisenda, dades que ens costen de quadrar segons l'arbre genealògic de Prim Bertran.

Succeïnt Hug VI, Bertran apunta Hug VII, casat amb Elisenda; el qual figura entre els "*magnatibus Cathaloniae*" de les Corts de Montsó de 1236 (BERTRAN, 1994: 14). Aquest Hug VII, PLADEVALL (1976) l'anomena Ponç Hug i BERTRAN (1994: 14) afirma que també se'l coneix com a Ponç Hug. Tant Pladevall -malgrat que identifiqui Hug VII com Hug VI i no afegeixi l'Elisenda com a muller d'aquest- com Bertran coincideixen en la descendència: Hug -ardiaca d'Urgell⁵-, Blanca de Mataplana -que es casarà amb Galceran d'Urtx- i Beatriu.

En aquest punt s'estroneja la primera dinastia dels Mataplana, atès que la successió no cau en cap fill hereu (BERTRAN, 1994: 14). La filla, Blanca de Mataplana (SERRA 1930: 311, l'anomena Blanca d'Urtx), es casarà amb Galceran d'Urtx, aportant aquest la vall de Toses i altres territoris repartits per la Cerdanya, el Conflent i el Rosselló a la baronia de Mataplana (BERTRAN, 1994: 14; PLADEVALL: 1976).

Antoni PLADEVALL (1976) afirma que Blanca de Mataplana l'any 1246 compra el domini alodial que posseïa d'antics dominis mataplanencs -el castell de Mataplana, Blancafort i la

---

⁵ PLADEVALL (1976) nomena aquest Hug com a Paborde de Marsella i bisbe de Saragossa, igual que Rosa SERRA (1992: 19); contràriament l'estudiós Eudald MAIDEU (2009:29) li atorga el càrrec d'arquebisbe de Saragossa. La importància d'aquest eclesiàstic fou més que considerable, ja que Rosa SERRA (1992: 19) destaca el seu paper com ambaixador del monarca a la cort Papal i apareix a la crònica de Bernat Desclot com a clergue i gran amic del monarca.

Francesc CARRERAS (1906: 343), en un article sobre el notariat català al segle XIII, afirma que l'any 1275 Hug de Mataplana, ardiaca d'Urgell, havia rebut del monarca la notaria de Girona de manera vitalícia i amb la facultat de poder-hi posar substituïts en el seu lloc. Félix DURÁN (1958: 301-302) també recull aquesta notícia, però només detalla que la concessió fou a Hug de Mataplana, sense especificar més.

vall de Gombren- a Jaume I, afirmació a la qual Prim BERTRAN (1994: 14) afegix que els dits béns havien estat adquirits feia relativament poc temps pel mateix monarca a Beatriu de Mataplana -la germana Blanca de Mataplana- i que aquesta els havia tingut com a part d'herència que li pertocava. Manuel RIU (1997: 19) especifica que la venda per part de Beatriu tingué lloc el 1240.

De Blanca de Mataplana i Galceran d'Urtx, nasqué Ramon d'Urtx,⁶ individu d'una importància destacada. Es documenta com un personatge freqüent a la cort del monarca i fruit de la seva influència, el 1290 fou nomenat tutor dels fills del comte Arnau Roger de Pallars, mort el 1288 (BERTRAN, 1994: 15; SERRA, 1930: 312). La divisió dels estats de Jaume I, va provocar que les seves possessions a la Cerdanya i la vall de Toses formessin part del regne de Mallorca (SERRA, 1992: 20). Segons sembla Ramon d'Urtx tingué dos fills, Hug VIII de Mataplana i Ramonet d'Urtx (PLADEVALL, 1976), el segon dels quals va anar a Múrcia a fer fortuna, motiu pel qual hagué de renunciar a la successió de Mataplana, deixant el camí obert per Hug VIII (BERTRAN, 1994: 15). Sobre aquest fet, Rosa Serra (1992: 20) apunta que fou la mort de Ramonet d'Urtx el que deixà via lliure per Hug VIII.

Segons l'estudiós Eudald MAIDEU (2009: 27), Ramon d'Urtx jugà un paper fonamental en els pariatges andorrans de 1278 i 1288. El mateix Maideu -sucant la ploma més en el cor que en el tinter- li atorga les qualitats d': "*estadista amb talla de negociador astut, tenaç i eficaç*" (MAIDEU, 2009: 27) fent referència al seu paper en els pariatges andorrans; potser no tingué en compte que l'aleshores bisbe d'Urgell era Pere d'Urtx (PUIG, 1982: 125) i per tant, de la mateixa família: fet que segurament alleugerí la tasca del pariatge.

Un aspecte que Prim Bertran, Antoni Pladevall i Serra Vilaró no comenten, són els nombrosos fills que sembla que tingueren Blanca de Mataplana i Galceran d'Urtx. En aquest punt, la historiadora Rosa Serra afirma que del matrimoni de Blanca i Galceran d'Urtx

---

⁶ Joan SERRA (1930: 324) afirma que Ramon d'Urtx era casat amb Sibil·la de Pallars, fet que creiem superat i contrastat per l'historiador Prim Bertran a la seva aproximació històrica als Mataplana. Potser es tracta d'un error inconscient del mateix autor, ja que unes pàgines més endavant de la mateixa obra, SERRA (1930: 326) reconeix a Sibil·la de Pallars com la dona d'Hug VIII de Mataplana.

“en varen néixer sis fills: Galceran, Pere, Ramon, Beatriu, Bernat Hug⁷ i Ermengol. L'hereu, Galceran III, fou senyor d'Illa, Estoer, Via i la meitat de Joc; Ermengol es casà amb Ricsenda de Canet; Bernat Hug fou ardiaca d'Elna i rector d'Illa, i Pere fou bisbe d'Urgell entre 1269 i 1293; aquest celebrà dos importants sínodes el 1276 i el 1286. Enfrontat amb el comte Roger Bernat III de Foix, hereu del vescomtat de Castellbó, pel domini de les valls d'Andorra, el conflicte acabà amb el pariatge de l'any 1278 i la sentència arbitral del 1288” (SERRA, 1992: 19-20).

Costa de fer quadrar les dates aportades per Rosa Serra, però creiem necessari tenir present llur aportació per mirar d'aclarir-ho en futures recerques. Tanmateix, la mateixa Rosa SERRA (1992: 20) apunta que Ramon II -el mateix que Prim Bertran identifica com a Ramon d'Urtx- va heretar del seu pare Galceran II d'Urtx els senyorius d'Urtx i la vall de Toses i de la seva mare Blanca, la baronia de Mataplana.

Hug VIII, l'hereu de Ramon d'Urtx, hagué de pagar 200.000 sous per recuperar els dominis paterns, pels deutes que creà el seu predecessor (BERTRAN, 1994: 15; MAIDEU, 2009: 31). Pel que fa al patrimoni dels Urtx, Hug VIII només recuperà el castell de Toses i va perdre els altres castells que havien estat dels Urtx (SERRA, 1992: 21). Hug VIII es casà amb Sibil·la de Pallars l'any 1297, segurament degut a la influència que Ramon d'Urtx jugà quan era el tutor de la mateixa Sibil·la, filla del difunt comte de Pallars Arnau Roger (BERTRAN, 1994: 16; SÀNCHEZ, 1988: 25). A causa d'aquest fet, els Mataplana abandonen el patronímic d'Hug, així com el títol nobiliari de barons, per intitular-se comtes de Pallars (MAIDEU, 2009: 30). A partir d'aquest moment, observem com Hug de Mataplana rep diversos juraments de fidelitat (OSTOS, 2003: 179-200).

En aquest punt, esmentem també l'aproximació que Llorenç SÀNCHEZ (1988: 29-31) desenvolupa sobre el llinatge de Mataplana abans del casament entre Hug VIII i Sibil·la de Pallars. Posem èmfasi en una problemàtica força recurrent en els diferents estudis que s'han

---

⁷ Prim BERTRAN (2002: 138) dedica un estudi sobre estudiants catalans a la universitat de Bolonya a finals del segle XIII i parla d'un tal Huguet l'any 1268 que l'identifica amb una nota a peu de pàgina com a fill de Blanca de Mataplana i Galceran d'Urtx. Si bé mirem l'arbre genealògic que ell mateix havia ofert en un article sobre el llinatge dels Mataplana (BERTRAN, 1994: 13) només contempla un únic fill entre Blanca i Galceran. Observem la necessitat de continuar i replantejar l'estudi d'aquest llinatge.

fet sobre aquests: l'autor es limita a repetir les paraules que Antoni PLADEVALL (1976) havia donat a conèixer. La seva aportació serveix per contextualitzar breument els Mataplana, però davant d'aquest fet observem com és de necessari mirar d'aportar nova documentació i dades que ens portin cap a un millor coneixement. Aquest fenomen de repetició d'allò que ja es coneix, malauradament és una tendència entre les persones que han parlat sobre el llinatge dels Mataplana.

A partir d'aquí, el llinatge Mataplana pren una projecció més àmplia perquè aquests esdevenen comtes de Pallars. A causa d'aquesta projecció més àmplia, farem esment dels aspectes directament relacionats amb la baronia de Mataplana i alhora ometrem nombrosos aspectes del comtat de Pallars per tal de no allunyar-nos del nostre objecte d'estudi. Destaquem la monografia de Llorenç SÀNCHEZ (1988) pel que fa als Mataplana al comtat pallarès.

Havent esdevingut comtes de Pallars, Prim Bertran creu que almenys durant els primers anys els Mataplana residirien encara al castell homònim, ja que signen diversos documents des del mateix (BERTRAN, 1994: 16; MAIDEU, 2014: 99-109). També Prim BERTRAN (1994: 16) apunta que entre 1304 i 1318 residirien, si més no esporàdicament, a la Pobla de Lillet, idea compatible amb la de Manuel RIU (1997: 20), creient a Hug VIII com el constructor del palau-residència de la Pobla de Lillet. Per contra, Antoni PLADEVALL (1976) creu que el castell de Mataplana no fou abandonat l'any 1320, en construir-se el palau a la Pobla de Lillet.

Hug VIII és succeït pel seu fill hereu Ramon Roger II, quan mor el 1328 (BERTRAN, 1994: 16). Aquesta successió vingué condicionada, segons PLADEVALL (1976), per la mort sense descendència del fill d'Hug VIII de Mataplana el 1321.

Prim Bertran creu que amb Ramon Roger II, es començà a desvincular la baronia de Mataplana del comtat de Pallars: abans de morir Ramon Roger II, observem com la baronia de Mataplana queia en mans del seu germà Roger Bernat (BERTRAN, 1994: 16).

La successió de la baronia de Mataplana -i del comtat de Pallars- des de 1321 tingué lloc entre els fills d'Hug VIII i Sibil·la de Pallars, per les morts successives d'aquests

(PLADEVALL, 1976) i més concretament, perquè Ramon Roger II, Roger Bernat i Artau Roger⁸ moriren sense descendència o prematurament (PUIG, 1982: 127; SERRA, 1930: 329-345), tret del darrer, qui va deixar un fill -Jaume Roger- que posteriorment heretaria la baronia de Mataplana essent menor d'edat, motiu pel qual observem Hug de Cardona com a tutor (BERTRAN: 1994: 17; PUIG, 1982: 128).

Jaume Roger heretà la baronia essent menor d'edat i per tant, actuava amb un tutor: el seu parent, Hug de Cardona (BERTRAN, 1994: 17). El segle XIV sovint s'ha vist com a segle de crisis, així ho apunta l'historiador Prim BERTRAN (1994: 17), puix en una reunió dels representants de la baronia de Mataplana de l'any 1368, no aparegueren els habitants del barri de Mataplana. Cal repensar si la no aparició d'aquests darrers significa un verdader daltabaix, ja que aquesta barriada mai tingué més de mitja dotzena d'habitatges (RIU, 1994: 50; RIU, 1999: 45).

Sobre aquesta breu estructura aquí exposada dels Mataplana, som conscients que de cara a futurs estudis hem de complementar-ho d'una manera més profunda i precisa amb les aportacions de l'erudit SERRA (1930: 309-360), que són un complement a la genealogia ja que aporta diverses notícies sobre els Mataplana.

És en temps de Jaume Roger, quan la baronia de Mataplana es ven a Pere Galceran de Pinós, senyor de la baronia homònima;⁹ segons PLADEVALL (1976) fou el 1373 quan es ven la baronia de Mataplana, juntament amb la vall de Toses, extingint la successió del llinatge i quedant només el nominatiu de la baronia de Mataplana. Enfront l'afirmació de Pladevall sobre la data de venda, Prim BERTRAN (1994:17) matisa la venda de la baronia, puix només conservem referències posteriors d'aquesta, deixant un marge entre 1373-1375 per la venda d'aquesta. Manuel RIU (1997:20) creu que la venda als Pinós tingué lloc el 1375 i la relativa al monestir de Sant Joan de les Abadesses tingué lloc l'any a sobre, el 1376.

---

⁸ Aquest personatge també ha estat identificat com el possible llegendari "comte Arnau" (RIU, 1999: 28).

⁹ Aquesta adquisició per part dels Pinós s'hauria d'entendre en un context més ampli, ja que aquests van anar integrant als seus dominis totes les senyories importants del Berguedà: la de Peguera fou incorporada el 1348, la Portella el 1349, Lluçà el 1373. A més, fora de la comarca eren vescomtes d'Illa i de Canet, senyors de la Vall de Ribes i d'altres llocs esparsos (PEDRALS, 1990: 36).

Ignasi M. PUIG (1982: 128) aporta documentació del maig de 1374 i encara troba documentat a Jaume Roger de Pallars com a “*olim dominus honoris de Mataplana*”, fet que sembla apuntar que la venda no s’havia efectuat encara el maig de 1374 i desacredita l’afirmació de Pladevall.

En aquest punt, afegim l’aportació poc fonamentada d’Àngel Francàs, estudiós de la Poble de Lillet, que afirma la data de venda de la baronia de Mataplana l’any 1334 (FRANCÀS, 1997: 30) i unes pàgines més endavant de la mateixa obra, afirma que fou el 1370 (FRANCÀS, 1997: 72). Segurament es tracta d’un error, ja que no trobem cap cita que avaluï aquesta afirmació i en tractar-se d’un estudiós local, pot ser que escrivís aquests episodis de memòria, sense consultar obres ni fonts documentals.

La venda per part dels Pinós no fou efectiva del tot, perquè Pere Galceran de Pinós es trobà amb una gran quantitat de deute i acabà fraccionant part de la baronia, venent al monestir de Sant Joan de les Abadesses¹⁰ les parròquies de Sant Romà d’Aranyonet, Sant Pere de Montgrony, el castell de Mataplana, de Blancafort i la fortalesa de Gombrèn, entre altres per un preu de 80.000 sous (BERTRAN, 1994: 17). El fet que vengué una part al monestir de Sant Joan de les Abadesses, Rosa SERRA (1992: 22) ho considera com una manca d’interès dels Pinós pel que fa a les terres ripolleses.

Podem afirmar amb total seguretat que la venda al monestir de Sant Joan de les Abadesses ja era efectiva l’any 1376, ja que aquest any, observem l’abat del dit monestir confirmant totes les franqueses a la barriada de Mataplana (FONT, 1969: 646-647).

Per què Jaume Roger ven la baronia de Mataplana? L’historiador Prim BERTRAN (1992: 61) apunta que fou l’abandó i la mala gestió el que van acabar portant a Jaume Roger la venda de Mataplana. Aquest abandó i problemes econòmics ja es feien palesos amb l’endeutament per part de Ramon d’Urtx, com s’observa en el seu testament (BERTRAN, 1994: 15; MAIDEU, 2009: 31). Manuel Riu creu que l’estada de Làscaris -mare de Sibil·la de Pallars- i de les

---

¹⁰ L’interès del monestir de Sant Joan de les Abadesses el podem contrastar ja l’any 1220 quan Hug VI signà un conveni amb l’abat del monestir per així poder cobrar en garbes el delme de la parròquia de Sant Pere de Montgrony (BERTRAN, 1994: 14).

germanes de Sibil·la al castell de Mataplana durant els primers trenta anys del segle XIV van acabar arruïnant a la família (RIU, 1997:20).

Pel que fa al territori que ocupa la Pobla de Lillet, passà a mans del baró de Pinós i així fou fins al segle XVI, quan morí Felip Galceran de Castre i de Pinós. Tot seguit s'obriren una sèrie de plets sobre la successió de les baronies i a finals del segle XVI trobem com a senyor de les Baronies el Duc d'Alba (SERRA, 1930: 264-277). Pel que fa al coneixement dels Pinós, remetem a les dades aportades també per l'erudit SERRA (1930: 91-307).

Un aspecte fonamental per conèixer la vida política a nivell més local son els esmentats senyors de Lillet, família feudatària dels Mataplana i que habitaven al castell de Lillet, segons SERRA (1930: 355). El coneixement d'aquests es redueix a les aportacions del mateix, el qual documenta els següents personatges: Guillem de Ponç el 1106, Guilla del Castell-Lillet l'any 1144, Pere de Lillet l'any 1154 i Ponç de Lillet l'any 1186; amb aquest darrer desapareix aquesta família el 1200, sent el 1221 la última dada que es recull d'un tal Pere de Lillet. A continuació trobem Ponç de Santa Pau documentat l'any 1308 i posteriorment apareix Hug de Santa Pau, qui acabarà venent a Hug [VIII?] de Mataplana el castell de Lillet amb totes les honors i possessions (Vegeu SERRA, 1930: 355-359).

3. La Pobla de Lillet

Des del punt de vista documental, podem posar una data de naixement a la Pobla de Lillet a través de la carta de població i de franqueses de 1297. Tanmateix, seria un greu error tractar aquesta zona com inhabitada abans de la data esmentada, ja que segurament existien unes dinàmiques econòmiques i de poblament anteriors a la carta de franqueses.

Pel que fa als orígens de Lillet, esmentem l'aportació -avui en dia superada- que va fer el Dr. Ramon Anglerill, prevere: situa l'origen en el segle XV o XVI abans de Jesucrist, a través d'una invasió dels sards a la regió nord-oest de Catalunya, invasors que eren de la nissaga de Cam (ANGLERILL, 2009: 9). Pel que fa a l'etimologia de Lillet, el predit autor busca els orígens en la Vulgata i arriba a la conclusió que Lillet prové de *Lilit*, que se'n parla al capítol 34, al versicle 14 d'Isaïes (ANGLERILL, 2009: 10). L'autor suggereix canviar la paraula "*lamia*" per "*lilit*", per intentar buscar l'origen de Lillet a la Vulgata; intenta dur a terme una

argumentació a la recerca dels orígens de Lillet i afirma que la seva conjectura és “*molt fundada*” (ANGLERILL, 2009: 11).

Jordi BOLÒS (1994: 95) apunta l’existència d’un encastellament tardà a Lillet, on la població va ser obligada a instal·lar-se en un poble emmurallat, abandonant els petits poblets on habitava: el cas de Lillet és un bon exemple del procés d’encastellament poblacional característic de la Catalunya medieval. Tanmateix, observem com ja l’erudit SERRA (1930: 323) es fa ressò de l’existència d’uns habitants de “*Lilyeto veteri*”, fet que ens deixa entreveure una diferenciació envers els habitants de la Pobra de Lillet o “Lillet nou”.

En aquest apartat, pretenem aproximar-nos a la realitat de la Pobra de Lillet des de quatre punts de vista; el primer d’ells a través de la carta de franqueses. L’objectiu és observar quina era la situació de la Pobra de Lillet l’any 1297, així com el seu entorn i les motivacions dels Mataplana que van dur a l’atorgament d’aquesta.

Un segon apartat, dedicat a l’entorn de Lillet, pretén observar allò que envoltava aquest nucli urbà, anant des de camins, passant per esglésies i masos, fins a arribar a les fortificacions de l’entorn per entendre millor el paisatge de Lillet i voltants.

En tercer lloc, volem dedicar un apartat per parlar -encara que sigui breument- dels pobladors de Lillet: l’estudi dels pobladors ens pot donar una idea dels oficis dels habitants de la Pobra de Lillet i també una imatge de la societat urbana i rural de l’indret.

Per últim, volem analitzar les activitats econòmiques que es donen a Lillet i voltants; parlarem d’exemples a escala local, però sense oblidar que la Pobra estava inserida dins unes dinàmiques econòmiques molt més extenses. El fet de trobar-se en una zona de muntanya, fa que l’economia vagi més enllà de l’agricultura i ens trobem amb un pes important de la ramaderia i d’allò que se’n deriva: la llana i la carn.

D’aquesta manera, intentem oferir una aproximació de la societat, l’entorn i l’economia d’aquest indret situat als peus dels Pirineus, i també intentarem observar alguns aspectes sobre els quals cal aprofundir en coneixements, pensant en posteriors investigacions envers la temàtica.

3.1 La carta de franqueses i el seu context

La carta de franqueses a la Pobla de Lillet s'atorgà el 13 d'abril de 1297 (SERRA, 1930: 317-322)¹¹. Malgrat això, hem d'entendre l'atorgament d'aquesta carta de franqueses dins d'un context més ampli, ja que no ens trobem davant d'un fet aïllat en la geografia ni en la cronologia: el cas de la Pobla ens ajuda a entendre el procés de conjunt.

En primer lloc, no podem obviar el context històric que està vivint l'actual territori de Catalunya, on trobem corrents migratoris envers les poblacions de la Catalunya Nova o en les poblacions de la Catalunya central enfranquides per la monarquia (FONT, 1992: 73).

De fet, observant la toponímia i la nomenclatura d'alguns pobles de la Catalunya Nova, és freqüent trobar "Pobles" i "Vilanoves", fet que ens indica la tipologia de poblacions existents en part d'aquesta geografia: moltes d'elles neixen arran d'un atorgament d'una carta de franqueses per part del monarca o algun senyor feudal.

Juntament amb la fundació de noves viles per part dels monarques, no podem obviar les conseqüències que tingué la conquesta dels regnes de València i Mallorca; que també foren uns pols d'atracció per molts pagesos de la Catalunya Vella, tal com afirma i analitza Enric GUINOT (2009: 161-174).

Aquests factors, en els quals no entrarem en detall per no desviar-nos de l'objecte d'estudi, van tenir unes conseqüències envers la població de la Catalunya Vella. L'historiador Josep Mª Font afirma que aquesta migració cap a les noves localitats posava en perill l'estabilitat demogràfica de la Catalunya Vella, especialment dels districtes senyoriais, fet que portà als senyors feudals a dur a terme una política d'enfranquiment dels seus dominis per fer front a l'escenari que s'estava dibuixant i en segon lloc, per millorar les condicions defensives dels hàbitats (FONT, 1992: 73-74). A més, el senyor que atorgava la carta de franqueses intentava fer créixer el seu poder i la seva influència en el lloc on concedia aquesta (BOLÒS, 2008: 41).

---

¹¹ Joan SERRA (1930: 322) ofereix la transcripció de la carta de franqueses de Lillet, la qual apareix datada als "*idus aprilis*"; el mateix SERRA (1930:320) apunta que fou el 15 d'abril, fet que segurament es deu a un error d'interpretació o de picatge de l'estudiós.

Dins d'aquest context més ampli, i pel que fa al territori de la Catalunya Vella, observem una sèrie de cartes de franquesa i privilegis per la zona de l'alt Berguedà; les quals han estat estudiades per Josep Mª FONT (1969: 642-646), documentant les següents: Bagà (1234), Calbell de Banat (1255), Berga (1256), Gósol (1273), Puig-reig (1281) i Faners (1289) al llarg del segle XIII i corresponents al context immediat de la carta de franqueses de la Pobra de Lillet.

Aquest fet que té lloc a la Catalunya Vella i en la zona dels pre-Pirineus i Pirineus, també es va donar en el si de la baronia de Mataplana. Altra vegada ens recolzem a l'estudi dut a terme per Josep Mª FONT (1969: 646-649), que ens dona a conèixer quatre atorgaments de franqueses¹²: barri de Mataplana (mitjans del segle XIII), Gombrèn (1278), Castellar de N'Hug (1292)¹³ i la Pobra de Lillet (1297).

El mateix Josep Mª FONT (1992: 73-78) dedica un article a estudiar les repoblacions i enfranquiments que es donen dins la baronia de Mataplana. Aquesta actuació repobladora, en el cas mataplanenc, té lloc en el darrer quart del segle XIII, arran de l'impuls de Blanca de Mataplana i la continuació d'aquesta política pel seu fill Ramon d'Urtx (FONT, 1992: 74).

Les primeres actuacions dels Mataplana van orientades a la consolidació del centre del domini senyorial,¹⁴ afectant el barri de Mataplana -situat als peus del castell homònim- i a la població de Gombrèn (FONT, 1992: 74). Segons Josep Mª FONT (1992: 75), basant-se en el contingut de les franqueses, l'objectiu era defensiu i de control estratègic. El model d'aquestes, segons sembla, cal cercar-lo en la carta de franqueses de la població veïna de Bagà, ja que FONT (1992: 76) apunta que s'havien d'oferir unes condicions socials i jurídiques que no es desdiguessin de les viles properes i evitar així un desplaçament a nuclis propers.

---

¹² Josep Mª Font, es recolza a les aportacions i transcripcions fetes per Joan Serra i Vilaró en la seva obra de les Baronies de Pinós i Mataplana, on dona a conèixer les cartes de franquesa que s'atorguen per part dels Mataplana.

¹³ També estudiat breument per Antoni PLADEVALL (1992: 9-10).

¹⁴ Prim BERTRAN (1994: 14) afirma que malgrat la gran extensió i amplitud dels dominis dels Urtx i Mataplana, Blanca de Mataplana i Galceran d'Urtx residiren habitualment al castell de Mataplana; que és des del mateix lloc on s'atorga la carta de franqueses a Gombrèn.

Hi ha una clara relació entre les cartes de franqueses i els mals usos; fet estudiat per la historiadora Rosa LLUCH (2008: 9-28) on fa una pinzellada sobre els mals usos, les exigències dels senyors feudals i la resposta de la població. Demostra com alguns senyors feudals concedeixen privilegis per evitar la pèrdua de població a causa de les emigracions: és el cas de l'abat del monestir de Sant Pere de Camprodon, que concedeix privilegis a Camprodon per posar fi a la marxa de vassalls seus a la vila reial del costat (LLUCH, 2008: 21).

El contingut de la carta de franqueses corresponent a la Pobla de Lillet ja va ser analitzat pel mateix Joan SERRA (1930: 317-323) i més tardanament per l'historiador Ramon VILADÉS (1997: 9-12), que dedicà un article a la carta de franqueses de la Pobla de Lillet amb motiu del setè centenari d'aquesta.¹⁵ Les aportacions del segon, no difereixen en essència de les prèvies aportacions del primer, ja que ambdós es limiten a descriure el contingut de la carta de franqueses. Basant-nos en les aportacions d'aquests dos estudiosos, passem a assenyalar-ne breument el contingut:

-L'objectiu de la carta de franqueses és defensiu: busquen fer una població o bastida al lloc anomenat pla de Pujol.

-Sembla que existia un redactat anterior a la carta de franqueses, ja que s'esmenta un redactat escrit pel notari de Mataplana, el difunt rector de Montgrony. En aquest moment es creu que es disposen a lloar i firmar aquestes franqueses ja redactades amb anterioritat.

-Els habitants queden lliures de qüestions, toltes, forces, acaptos, emprius, serveis, servituds, tragins, préstecs, intèsties, eixòrquies, cugúcies, arsines, guaites, obres, remences, terços, lluïsmes o foriscapis en les vendes de cases, terres, vinyes i horts. El senyor en reclama el pagament dels censos¹⁶ per les cases i els horts.

---

¹⁵ També ROSIÑOL (1988: 82-85) fa una descripció literal del contingut de la carta de franqueses, recorrent a Serra i Vilaró i sense citar-lo en cap moment.

¹⁶ Aquests censos eren reduïts: així ho veiem en una aportació de SERRA (1930:323) on documenta l'exigència d'un cens anual d'una gallina per la propietat d'un pati on s'havia d'edificar una casa.

-Llibertat de moviment per mudar-se (sense fatiga ni llicència del senyor), amb l'única obligació de residir-hi durant almenys deu anys. Tenien l'opció de desplaçar-se abans que passessin els deu anys, amb l'opció de redimir-se.

-El senyor renúncia al dret de seguí (no podrà cridar els poblatans a l'host ni cavalcada), excepte si el mateix dia tornen als seus albergs.

-Concedeix seguretat en les comandes de diners, moneda, mercaderies, animals i altres béns mobles i immobles, compromentent-se també a no emparar les dites comandes.

-En cas de discòrdies i conflictes, dona 10 dies perquè la comunitat solucioni els problemes i arribin a un acord, abans no intervingui la cort senyorial. Això si, es reserva l'alta justícia (la justícia criminal o també coneguda com el mer imperi).

-Les causes judicials dependran del senyor o del jutge senyorial. Aquest té potestat per tot allò que passa dins dels dominis, també sobre les persones foranes. Es reconeix l'autoritat de rebre firmes, penyores i empresonar al batlle de Lillet i als seus saigs.

-El senyor no podrà sojornar en cap alberg ni establir animals sense previ consentiment del propietari; tampoc podrà prendre res dels horts, vinyes i possessions d'altres.

-Concedeix potestat de pastura pel bestiar gros i menut per tots els dominis mataplanencs: ús de ports, pasturatges, boscos, aigua, llenya, herbes, emprius i fer jagudes. Tanmateix, es reserva el monopoli dels molins i forns, a més del dret de tasca si treballen als quintars del mateix senyor.

Aquestes franqueses suposen, tal com assenyala Ramon VILADÉS (1997: 10), un compromís per les dues parts: els senyors de Mataplana juren la carta de franqueses sobre els Sants Evangelis -garantint-ne el seu compliment- i per altra banda, els pobladors de Lillet prometen lleialtat i fidelitat al senyor i als seus successors. A la carta de franqueses ens consta el nom de vuit pobladors que són: Ramon de Santmiquel, Ponç de Comelles, Jaume de Comes, Ramon Careri, Pere Mulner, Pere Junyent, Pere Barber i Amau Sabater.

Malgrat la carta de franqueses, hem vist com perdura l'obligació per part dels vassalls d'utilitzar forçosament els serveis del molí i del forn que el senyor es reservava en monopoli

i amb la percepció de la taxa corresponent (FONT, 1992: 77; VILADÉS, 1997: 10; SERRA, 1930: 323).

La mobilitat era permesa, però amb algunes condicions: a Lillet observem que s'hi havia de residir durant deu anys per gaudir llibertat o si ho volien amb anterioritat, existia la possibilitat de redempció (FONT, 1992: 76; SERRA, 1930: 322).

Un avantatge a considerar és la protecció legal que obtenien, a través de la qual els residents a la Pobla -i en aquest cas, també de Castellar de N'Hug- no podien ser jutjats ni detinguts fora de la mateixa localitat (FONT, 1992: 76).

Si bé Rosa LLUCH (2008: 25) apunta que les franqueses eximien els mals usos menys freqüents -i per tant hem de deixar-les de considerar com a grans concessions-, hem de tenir present que malgrat que, a priori no representi una gran concessió, donava unes certes seguretats als habitants del lloc, sabent que estaven almenys eximits d'uns mals usos determinats i recorrien a la protecció legal quan el senyor intentava aplicar-los.

Tal és així que l'any 1389 en un context d'obres de la muralla de la Pobla, els poblatans apel·len a la carta de franqueses per no treballar, obligació sobre la qual sembla que no se'n pogueren lliurar els homes *extramuros*, de la vall de Lillet (SANTANDREU, 1997: 14). A causa de l'avenç de les tropes franceses per l'alt Empordà, l'any 1390 es necessita accelerar el ritme de construcció i s'insisteix en la necessitat que aquests ajudin a les obres; com que no són obligats a participar-hi per les franqueses, s'arriba a un acord: seran perdonades totes les penes sobre les quals han pogut incórrer (SANTANDREU, 1997: 14; SERRA, 1930: 203-204).¹⁷

Aquesta protecció donada per la carta de franqueses, també la documentem a Gombrèn: observem un intent de fer pagar la cugúcia a un habitant de Gombrèn, el qual es nega al·legant els privilegis atorgats per Blanca d'Urtx l'any 1278 (SERRA, 1947: 350-351; LLUCH, 2008: 18).

---

¹⁷ Aquestes dades també són aportades per FRANCÀS (1997: 45), plagiades de Serra i Vilaró: no ofereix cap mena de cita.

Contràriament a l’afirmació de Ramon VILADÉS (1997: 11) de que amb la carta de franqueses de Lillet s’aboleixen els mals usos, Rosa LLUCH (2008: 24) es fa ressò de l’abolició de la intèstia, eixorquia, cugúcia, àrsia i redempció de persones, quedant la firma d’espoli com a vigent sobre els habitants de Lillet: l’abolició dels mals usos és parcial.

Josep Mª FONT (1992: 78) apunta que les franqueses atorgades pels Mataplana, no dibuixen un esquema de plena llibertat ciutadana com es dona a les comunitats urbanes de la Catalunya Nova, però que representen un pas significatiu en l’alliberament de les poblacions rurals sotmeses a una dependència senyorial.

Per a futurs estudis i revisions de la carta de franqueses, destaquem la traducció que ofereix Ramon VILADÉS (1997: 10-12), extret del volum XII de la Catalunya Romànica. Per l’anàlisi del text en llatí, remetem al lector a la transcripció que ens ha arribat de Joan SERRA (1930: 317-322).

3.2 L’entorn de Lillet

Malgrat que la Pobla de Lillet formés aquest nucli de poblament que ens ha arribat fins avui en dia, no podem obviar tot allò que existia al voltant del nucli de la població i que estava format per camins, esglésies, masos i fortificacions, entre altres coses.

L’estudi dels camins és fonamental per entendre les dinàmiques i l’entorn territorial perquè en paraules de LÓPEZ i CAMPILLO (2006: 30) el sistema de comunicacions d’un territori és el reflex d’un model de poblament i explotació.

No pretenem dur a terme una exhaustiva relació de totes les tipologies de camins existents i llurs dinàmiques; per això remetem a la lectura d’un article de Jordi Bolòs i Victor Hurtado (BOLÒS i HURTADO, 1993: 3-26) on es porta a terme una visió transversal de la xarxa de camins catalans de l’alta edat mitjana.

La Pobla de Lillet està situada a l’alt Berguedà, a les portes dels Pirineus. Una via de comunicació històricament important és el riu Llobregat, que actuava com a eix vertebrador de nord a sud (CAIXAL, 2006: 10). No obstant això, més enllà del Llobregat, existien vies de comunicació més cap al nord que travessaven els Pirineus: Jordi BOLÒS (1991: 418-419)

apunta l'existència de vies “*intercomtals*” que unien el Berguedà amb la Cerdanya o el Ripollès.

La Cerdanya era travessada per una via cerdana, la qual tenia diferents ramificacions que anaven cap a Carcassona, al Ripollès (passant per la vall de Gombrèn), al Berguedà (passant per la vall de Brocà) i altres. Observem com els Pirineus no resulten un obstacle, ans al contrari: són un lloc de pas (BOLÒS, 1991: 421-422).

El fet de l'existència de camins i comunicacions, pot quedar exemplificat amb un document donat a conèixer per Joan SERRA (1930: 41-43) i estudiat breument per BOLÒS i HURTADO (1993: 19-20). Aquest document, referent a la creació d'una confraria de laics i clergues, ens permet observar la influència a través dels topònims, tal com han estudiat BOLÒS i HURTADO (1993: 19-20): 29 topònims corresponen a gent del terme de Lillet, 23 famílies porten un nom provinent de l'alt Berguedà, 10 del Ripollès, 5 de la Cerdanya i altres 14 noms sense localitzar, a més dels que no s'especifica el topònim (BOLÒS I HURTADO, 1993: 20). Com apunten els autors acabats de citar, consten habitants de l'altra banda de la serra del Cadí, fet que ens denota l'existència de relacions estretes i el fet que les muntanyes no representen un obstacle (Vegeu ANNEX 5).

Existia també un camí ral i ramader que unia la Pobla de Lillet amb Ripoll, que venint des de Ripoll servia d'accés a la Cerdanya (COLOMER, 2004: 33). A més, aquest camí també menava a Gombrèn i al castell de Mataplana, alhora de ser l'alternativa per anar de Ripoll a Puigcerdà quan no era possible anar pel pas de les coves de Ribes (COLOMER, 2004: 36). Tal com apunten COLOMER (2004: 34) i BOLÒS I HURTADO (1993: 12) el traç d'aquest camí era paral·lel al riu Merdàs, fet que segurament denota la seva antiguitat. Els camins travessaven diferents dominis i així ho veiem quan l'any 1316 els senyors de Mataplana tenien unes forques “*al lloc de Ciutadilla*” (COLOMER, 2004: 34) fet que ens indica l'inici dels dominis mataplanencs tot venint des de Ripoll.

Així mateix, també és important tenir present l'existència dels ponts, ja que apareixen per la necessitat de transitar salvant algun accident natural, com per exemple, els rius. El pont de la Pobla de Lillet, està documentat per SERRA (1930: 332) l'any 1339 i la seva ubicació, segons

CAIXAL (2006: 11) ocupa un lloc estratègic en les comunicacions viàries de l'alt Berguedà amb la conca fluvial del Ter.

Un element de l'entorn a tenir present és l'església de Santa Maria de Lillet documentada segons l'estudiós ANGLERILL (2009:13-14) ja l'any 819 i consagrada l'any 833 (RIU, 1993: 25; BENET, 1993: 14). L'any 1086 s'esmenta l'existència de cases i *cellae* entorn de la mateixa església, on residirien els clergues de la canònica i és en la mateixa on l'any 1100 es funda una confraria de laics i religiosos (SERRA, 1950:157; RIU, 1993: 25).¹⁸ Sembla que era una canònica, puix que així ho recull SERRA (1950: 157) quan documenta una donació a la canònica de Santa Maria de Lillet.¹⁹ A finals del segle XIV observem alguns arrendaments de la pabordia de Santa Maria per part del paborde (RIU, 1993: 25).

L'erudit SERRA (1950: 157-189) aporta una sèrie de dades sobre els regents de la Comunitat de Santa Maria de Lillet, les quals han estat posades en forma de taula al volum XIIè de la Catalunya Romànica (SERRA, 1985: 362). Aquestes mateixes dades han estat plasmades a l'obra de ROSIÑOL (1988: 50), el qual no n'ha citat la procedència, donant lloc al plagi, quelcom usual en la historiografia local.

L'estudiós FRANCÀS (1997: 42) aporta unes petites dades de pabordes descontextualitzades. Esmenta fins a 10 pabordes; no sabem d'on extreu la informació perquè no en cita la procedència. Observant les dades aportades per SERRA (1950: 157-189) es pot intuir que algunes dades les obtingués d'ell, però altres no quadren.

Observem un cop més un fet que es repeteix constantment a la historiografia local: Serra i Vilaró aporta el coneixement i les dades històriques, unes dades que poden ser tractades amb més o menys coherència per diferents autors (com és el cas de la Catalunya Romànica) però quan passa a mans d'estudiosos locals, aquests no citen la procedència de la informació, donant lloc al plagi.

---

¹⁸ Un estudi a tenir present és el de BOLÒS (1998: 157-167) d'on parla de solidaritats pageses i del territori a través de la dita confraria.

¹⁹ Serra fa referència al pergami número 5, que es troba en el volum 1 (SERRA, 1930: 44); però s'equivoca i es vol referir al pergami número 6, on parla d'un document on surt esmentada la dita canònica: "*kannonice Sce. Marie ecclesia lilitensis*".

Per un profund coneixement sobre les esglésies del terme de Lillet, i sobretot les de l'actual municipi de la Pobla de Lillet, és convenient consultar el volum XII de la Catalunya Romànica, on trobem un capítol dedicat al municipi esmentat amb un recull de notícies històriques de les diferents esglésies.²⁰ Així mateix, esmentem un article on Josep Mª ROSSINYOL (1997: 22-24) analitza les esglésies del municipi. Hem de lamentar l'íntegra manca de cites bibliogràfiques i molt menys, arxivístiques, una tònica constant en la historiografia local; tanmateix, l'article es basa en informació plagiada de la Catalunya Romànica i sembla que de la Vikipèdia.

En referència a les diferents esglésies del municipi i terme de la Pobla de Lillet, s'han de tenir presents les aportacions d'Àngel FRANCÀS (1997: 35-72) que consulta alguns autors i agrupa algunes notícies: es pot intuir l'afegitó de notícies històriques aportades per SERRA (1950) i les de mossèn ANGLERILL (2009). Una altra obra de caràcter local és la de ROSIÑOL (1988) que es basa també en les notícies històriques portades per Serra i Vilaró; en destaquem la manca de cites en l'obra i la confusió d'algunes dades, de dubtosa credibilitat.

Sobre això, i basant-nos en les aportacions sobredites, hem de tenir present l'existència d'una sèrie d'esglésies, santuaris i ermites medievals: Santa Cecília de Riutort, Santa Magdalena de Soriguera, Sant Cristòfol de Vallfogona, Sant Miquel de Lillet, Sant Antoni de la Pobla de Lillet, Santa Maria de Lillet i el Santuari de Falgars.

Destaquem l'antiguitat de l'església de Santa Maria de Lillet, consagrada l'any 833 quan sembla que es consagraren també les esglésies de Sant Pere i Sant Joan del castell de Lillet. Aquesta acta de consagració es troba transcrita al volum XII de la Catalunya Romànica (SERRA, 1985: 358). Sembla doncs, que des de temps reculats la zona s'organitzà territorialment.

En aquest punt, ens hem de lamentar d'un fet quelcom freqüent en la historiografia local. En l'obra de Josep CAMPRUBÍ (2006: 129-151) sobre l'organització territorial del Berguedà a

---

²⁰ Dins de la Catalunya Romànica, pel que fa a les dades de les diferents esglésies, en trobem també un buidatge d'allò aportat per SERRA (1950: 194-292), que anotà diverses dades trobades en la documentació. L'aportació de Serra i Vilaró també és cabdal, però considerem que aquesta queda ben plasmada a la Catalunya Romànica.

l'alta edat mitjana, es parla sobre les primeres esglésies del Berguedà i la consegüent organització territorial a través d'aquestes. El mateix autor dedica un apartat a parlar sobre les esglésies existents i sembla sorprenent que no s'aturi a parlar de l'acta de consagració del 833, fet que considerem d'una importància notable per l'organització territorial del Berguedà.

Aquest és un altre problema en el qual ens trobem; la zona de la vall de Lillet és actual territori Berguedà, però a l'època hem vist que pertanyia al comtat de Cerdanya. Sovint aquest territori ha quedat com quelcom llunyà pels historiadors berguedans i el mateix ha passat pels historiadors cerdans, que han vist també la vall de Lillet com quelcom Berguedà. Podem dir que ha quedat al marge de diversos estudis, a causa de la seva situació geogràfica -molt propera entre les actuals fronteres comarcals-, fet que no ha ajudat al seu estudi.

Un element característic de l'entorn de Lillet són els diferents masos existents, relacionats amb les dinàmiques de poblament dispers. Destaquem l'aportació feta per l'estudiós Pere BOIXADER (1997: 34-36) on repassa fins a 53 masies fora del nucli urbà de Lillet. Alguns noms de masies coincideixen amb cognoms de diverses persones documentades del terme; així mateix, l'autor amunt citat en dona 7 exemples de la coincidència del cognom d'alguna persona amb el nom d'algun mas (BOIXADER, 1997: 36). Una llista també feta per un posterior estudi, que només es limita a nomenar diferents cases de pagès sense aportar més informació, es troba a l'obra de ROSIÑOL (1988: 36-37), dades que no difereixen en essència amb aquelles aportades per Pere Boixader.

Gran part d'aquests masos es troben dispersos pel terme de Lillet i al llarg de tota la vall; són l'herència de l'hàbitat dispers alt medieval que ja documenten BOLÒS i HURTADO (2015: 84-85) tot observant l'existència de vilars, alguns dels quals sembla que acabaran donant lloc a masos.

Per acabar amb l'entorn de Lillet, creiem d'interès esmentar el castell de Lillet. Aquest apareix ja a la mateixa acta de consagració de les esglésies de Santa Maria, Sant Pere i Sant Joan, esmentades anteriorment. En destaquem l'aportació de Manuel Riu on especifica que

sis famílies vivien al castell de Lillet l'any 833: les de Nanció, Elies, Domnul, Longovard, Aspand i Liuva (RIU, 1995: 206).

Està situat sobre un penyal prop de la Pobla de Lillet, on avui en dia encara s'observen algunes petites restes del castell. L'erudit SERRA (1930: 355) afirma que en aquest hi residien els senyors de Lillet, que a la vegada eren feudataris dels Mataplana. El coneixement sobre els senyors de Lillet, es limita a les aportacions fetes per Joan SERRA (1930: 355-359).

No obstant això, la història i el que coneixem del castell de Lillet també ens ve molt condicionada per les aportacions de Serra i Vilaró en els seus tres volums de les Baronies de Pinós i Mataplana. Tal és la dependència de Serra i Vilaró, que en el volum Vè de l'obra dels Castells Catalans, es dediquen unes pàgines al castell de Lillet i aquesta aproximació esdevé un recull sistemàtic de totes les notícies aportades per Serra i Vilaró en referència al castell (CATALÀ, 1976: 901-910).

No podem passar per alt l'aportació de SANTANDREU (1985: 355-357) on resumeix i posa en comú també allò conegut del Castell de Lillet. No aporta dades noves, però és interessant veure'n la relació que en fa, esdevenint un breu estat de la qüestió d'aquest.

Altra historiografia local, com és el cas de FRANÇÀS (1997: 44-45) parlen del castell de la Pobla com el "palau" situat dins del nucli urbà i no esmenten l'antic castell, documentat ja al segle IX com hem vist fins ara.

Altre vegada podem copsar el plagi per part d'historiadors locals. En parlar del castell de Lillet, l'estudiós ROSIÑOL (1988: 91) apunta que l'any 1308 el noble Ponç de Santa Pau s'intitulà senyor del Castell de Lillet i el 1323 vengué a Hug de Mataplana, aleshores comte del Pallars, el Castell de Lillet per un preu de 7000 sous. La manca de cites de qualsevol tipologia ens fa sospitar de l'origen d'aquesta informació, que amb un cop d'ull a l'obra de SERRA (1930: 357-358) es pot confirmar el plagi.

3.3. Els pobladors de Lillet

En aquest apartat no pretenem desenvolupar una extensa i exhaustiva relació de tots i cadascun de pobladors de la Pobla de Lillet; l'objectiu d'aquest és observar -sobretot a través

del que aporta Serra i Vilaró- quins habitants tenia aquesta població de l'alt Berguedà, per així aproximar-nos a la societat d'aquest indret.

Un document imprescindible per conèixer i estudiar la societat de la vall de Lillet i rodalia és l'acta de fundació de la confraria de 1100, on apareixen fins a 388 individus, dels quals en coneixem el nom de 254 i es pot traçar mínimament la seva procedència (BOLÒS, 1998: 160). Com hem apuntat més amunt, aquest document està transcrit per SERRA (1930: 41-43).

Una aportació a tenir present per conèixer millor la societat de Lillet i les rodalia immediates és l'article que SALVADÓ i VILA (2018: 39-45) dediquen a l'estudi de les dones de la vall de Lillet entre els segles XI-XVII. Malgrat que la cronologia sigui àmplia, creiem d'interès tenir present aquesta aportació que ajuda a tenir present la presència de les dones en la societat, sovint descuidada per la historiografia. Insistim en la importància de l'article, ja que s'analitzen 4991 documents -de l'any 1100 fins a 1691- i els apareixen fins a 1020 dones diferents (SALVADÓ i VILA, 2018: 40).

L'erudit SERRA (1950: 157-189) dona a conèixer una llarga llista de pabordes de Lillet des del segle XII fins al segle XIX. Sobre aquests pabordes, en destaquem Ramon de Gironella -documentat al segle XIV-, el qual va ser estudiat breument en un article de l'estudiós Josep BUSQUETS (1994: 42-44). Aquestes dades ens deixen entreveure la importància que tingué Santa Maria de Lillet i la seva pabordia a la societat de Lillet, ja que es pot observar com la pabordia tenia la possessió de masos i altres dominis dins i fora la vall de Lillet.

A través de la tesi doctoral de Josep Mª PALAU (2015: 286-287 i 339) podem observar les transcripcions d'una visita pastoral feta al bisbat d'Urgell i consegüentment, també a la parròquia de Santa Maria de Lillet, d'on en podem observar alguns noms i també veure'n alguns aspectes de la situació de la parròquia.

L'erudit SERRA (1930: 361-493) aporta un recull de nobles i cavallers que va trobar al llarg de les seves investigacions als arxius de Bagà i la Pobla de Lillet. Aquest recull va molt més enllà de la Pobla de Lillet i la vall del mateix nom, fins i tot recull dades de l'edat moderna, però creiem que és d'obligada consulta per observar i conèixer nobles i cavallers de la zona.

Al volum II de l'obra de Serra i Vilaró, dedicat a les “*institucions socials*” és d'on podem extreure més dades pel que fa a la societat. Abunden les dades pel que fa als habitants de Bagà i la Pobla de Lillet queda en segon pla; malgrat això, no podem descartar la seva valuosa aportació. En aquest volum, SERRA (1947) ens parla de pagesos (291-356), teixidors i contractes d'aprenentatge (361-366), moliners (369-371), persones relacionades amb l'art de la ferreria (388), pellataires (425) i d'altres; sovint les notícies que aporta són trobades esporàdicament. Resulta difícil establir la societat de Lillet, però podem observar que aquesta, era una societat plural.

En tots tres volums, Serra i Vilaró ofereix al lector un índex onomàstic, de manera que ens pot ajudar a buscar algun nom en concret i veure en quins llocs el mateix autor en parla; aquest és de gran ajut, ja que ens permet tenir localitzats un gran nombre de noms a les baronies de Pinós i de Mataplana.

3.4. Activitats econòmiques

Un aspecte d'importància i que creiem que és imprescindible per conèixer la història d'aquest indret són aquells elements que hi ha al voltant de les activitats econòmiques. En aquest apartat mirarem de traçar la importància econòmica que tenia la Pobla de Lillet sobretot a partir de la llana i les pastures.

En alguns punts requerirem d'aspectes de caràcter més general que ens ajudin a comprendre l'economia catalana feudal, sortint de la història local i analitzant el conjunt d'una manera més àmplia i transversal.

A més, la mateixa economia de Lillet té una projecció més àmplia; tal és així que segurament molts dels productes de Lillet van anar a parar a la Cerdanya, per ser un lloc adequat per l'establiment d'un mercat perquè, com apunten BOLÒS I HURTADO (1993: 9) està situada a la cruïlla de diferents camins d'Occitània, del Conflent, de l'alt Urgell, del Ripollès i del Berguedà.

Tampoc podem passar per alt les activitats agrícoles, les quals es poden intuir a través de les feixes de l'entorn. A través d'estudis de les terres de conreus d'alguns vilars carolingis es

pogué demostrar que aquests elements agrícoles ja existien a l'alta edat mitjana i per tant, ens estan indicant l'existència de l'agricultura en aquesta època (BOLÒS i HURTADO, 2015: 84).

Les activitats econòmiques acabaran generant una sèrie de mercats, dels quals Serra i Vilaró en parla sobre els casos de Bagà i de la Pobla de Lillet. Aquest darrer tenia una extensió des del coll de Merola fins a Brocà (SERRA, 1947: 442). El mateix SERRA (1947: 439-456) aporta notícies sobre el comerç a les baronies de Pinós i Mataplana.

3.4.1. La llana

Un primer element a tenir present és la llana i consegüentment, la manufactura que se'n deriva, amb tot el que significa. En aquest apartat mirarem d'aproximar-nos i fer-nos una idea de la importància que va tenir la llana per la Pobla de Lillet. SERRA (1947: 357-402) dedica unes quantes pàgines a parlar de "*l'art de la draperia*", a través les quals podem tenir una idea dels diversos elements que giren entorn la llana i els draps.

Aquest fet manufacturer de la llana, no és exclusiu de la Pobla; l'obra de Serra i Vilaró engloba també la vila de Bagà. Dolors SANTANDREU (2006: 657-663) estudia breument la indústria tèxtil, majoritàriament de llana, pel que fa a la Berga medieval.

És coneguda l'existència del comerç de Catalunya amb Aragó. L'anàlisi de les activitats econòmiques -en aquest cas, del comerç de draps- ens ajuda a observar d'una manera més àmplia la importància que tingué la llana i la manufactura d'aquesta.

Per exemple, M^a del Carmen GARCÍA (1984: 388) analitza el comerç de Castella amb Aragó a través de la duana de Calatayud i observa la presència de draps catalans de Puigcerdà, Ribes i la Pobla de Lillet al segle XV. Observem com la producció de draps va més enllà dels llocs anteriorment esmentats i n'apareixen de Puigcerdà i de Ribes de Freser. No només en destaquem la procedència, sinó la destinació d'aquests, que passen per Calatayud. L'existència d'aquest comerç entre Castella i Aragó ja existia al segle XIV, tal com il·lustra M^{áximo} DIAGO (1997: 171-201) i on es pot observar també la procedència de nombrosos draps de la Pobla i rodalia.

Serra i Vilaró afirma que

“La principal indústria de les baronies de Pinós i Mataplana era la dels teixits de llana i sardill, degut a què les primeres matèries abundaven en aquella terra. Durant l’estiu les seves muntanyes eren poblades de ramats que hi pujaven de tots els indrets de Catalunya, i a la cria de bestiar de llana es dedicaven tots els pagesos de la comarca. L’abundància d’aquesta primera matèria feia que els teixits de llana s’hi fabriquessin intensament i que les seves teles esdevinguessin famoses” (SERRA, 1947: 357).

Pel que fa al coneixement de la draperia de la Pobla, tenim les aportacions de Serra i Vilaró i algun esment anecdòtic en articles solts. Manca un estudi de conjunt que permeti observar la importància d’aquesta activitat econòmica. Hem de tenir present un article de l’historiador i arxiver Antoni BACH (1997: 57-59) que dona a conèixer dos documents sobre la llana i el cotó al segle XV: un ordenament sobre el tèxtil de 1470 i un ordenament sobre la roba blanca de 1415.

Crida l’atenció de primeres, ja que sembla que observem aportacions inèdites de la Pobla de Lillet i de la seva economia tèxtil. Malauradament, observem que el document de 1470 ja va ser transcrit en el seu dia per l’erudit SERRA (1947: 391-393); pel que fa al document de 1415, no l’hem aconseguit trobar a l’obra de Serra i Vilaró, fet pel qual considerem necessari tenir present la seva aportació, que malauradament no passa gaire més enllà de la descripció -i transcripció- del document.

Amb aquestes breus aportacions es pot intuir la importància que tingué la llana i la manufactura per la Pobla de Lillet, però la manca d’estudis existent no ens permet aprofundir i tenir una visió àmplia de què significà aquesta activitat econòmica per aquest indret.

Segons Serra, *“la producció de la draperia era superior al consum de les baronies [de Pinós i Mataplana] i, per tant, calia buscar mercats fora la terra”* (SERRA, 1947: 398). Aquesta afirmació sembla que queda confirmada quan observem la presència dels draps poblatans a Berga, Puigcerdà, Barcelona, Burgos i fins i tot en trobem la seva presència en comandes a

l'orient (SERRA, 1947: 400). A més de la seva presència en la frontera amb Castella, com hem vist unes línies més amunt.

Serra i Vilaró aporta moltes notícies, però aquestes són descontextualitzades i inconnexes, motiu pel qual no podem tenir una visió nítida sobre aquesta activitat econòmica. SERRA (1947) parla sobre els preus de la llana (357-358), importació de llana (358), intervenció en el comerç (358-360), llana del senyor [baró] (361), teixidors (361-362), contractes d'aprenentatge (362-366), contractes d'un fadrí (366-367), preus de teixits (367-368), preus d'objectes d'un teixidor venuts a l'encant (368), molins drapers (369), contractes entre el senyor [baró] i moliners (369-371), aprenent de moliner (371), cardadors (372), pentinadors (372-375), eines d'ofici de paraire (375), aprenents (375-377), inventaris (377-382), protecció de les autoritats (382), tintoreria (382-386), classes de draps (387-389),²¹ preus dels draps (389-390), ordinacions sobre l'art de teixir (391), ordinacions sobre els preus dels obratges (391-393), taxes relacionades amb els draps (393-397), falsificació de segells a Aragó (397-398), el comerç dels draps (398-400) i algunes notícies de sastres i sastresses (401-402).

Un aspecte a tenir present és que Serra i Vilaró parla indistintament de Bagà i la Pobla de Lillet. La seva obra és cabdal però alhora envellida, motiu pel qual hem de ser conscients davant quina obra ens trobem i saber-la analitzar críticament.

Altres dades que puguin existir envers la llana i el comerç de draps a la Pobla de Lillet, son esments puntuals dins d'estudis més amplis del comerç de draps. Observem com l'aportació de Serra i Vilaró és la que s'ha de tenir present de cara a futurs estudis, ja que cap altre autor -tret del document aportat per Antoni Bach- ha exhumat nova documentació en referència a aquesta activitat econòmica.

3.4.2. Les pastures

La situació geogràfica i l'entorn ens porta a pensar a l'existència d'una economia que va més enllà de l'agricultura i de la manufactura. Intentarem aportar les dades conegudes pel que fa

---

²¹ En aquest punt, M^a del Carmen GARCÍA (1984: 388) aporta que els draps de la Pobla eren "*paños mitjans y paños verdes*".

a les pastures i la ramaderia a la zona del pre-Pirineu i Pirineus tocant al Berguedà i voltants. També altres exemples propers que ens puguin servir per il·lustrar la importància de la ramaderia en aquestes contrades.

Serra i Vilaró es feu ressò de la importància de les muntanyes fins a tal punt d'afirmar que "*Les muntanyes d'aquestes baronies [de Pinós i Mataplana] eren i són un lloc estimat per a sojornar-hi les ramades durant el temps de calors*" (SERRA, 1947: 320). Com apunta Manuel Riu, la zona del Cadí i les valls pirinenques²² tingueren un paper molt important en els ramats de bestiar de llana transhumant,²³ encara no estudiada en profunditat (RIU, 1995: 201). El mateix Manuel RIU (1962: 19), afirma que la zona de pastures de l'alt Llobregat i la vall de Núria estaven reservades majoritàriament pel bestiar oví, nombre dels quals oscil·laven entre els 600 i 1200 caps de bestiar.

L'historiador Manuel RIU (1995: 200-201) fa un breu recull de capitulars i privilegis que fan referència a l'existència d'una economia ramadera als Pirineus, sobretot relacionada amb els monestirs. També destaquem l'aportació d'Antoni RIERA (2004: 751-764) que ens ajuda a il·lustrar la ramaderia pagesa als comtats catalans durant els segles IX-XI. Per tant, observem com la ramaderia es dona en diferents nivells: monestirs i pagesia.

BOLÒS i HURTADO (2015: 56-61) ofereixen a través de l'anàlisi de la documentació dels segles IX-X uns mapes que ens ajuden a conèixer l'economia alt medieval dels comtats de Cerdanya i Berga; resulta una aportació per conèixer millor l'economia d'aquesta zona, on es poden observar terres de cultiu, prats i pastures, entre altres elements.

L'adquisició de propietats i terrenys en llocs estratègics per part de monestirs es va donar sobretot a l'alta edat mitjana i aquest fet es pot observar en la recent tesi d'en Xavier Costa, on a través de la cartografia i la plasmació dels dominis dels monestirs alt medievals es pot copsar la ubicació i evolució dels dominis d'aquestes institucions feudals. En destaquem

---

²² Sobre l'organització territorial en valls, vegeu BOLÒS (1995: 221-234).

²³ Aquesta transhumància també tenia lloc entre el Baix Empordà i el Pirineu Oriental, tal com estudia breument Xavier SOLDEVILA (2002: 107-115) i apunta les relacions d'ambdós llocs: del Baix Empordà al Pirineu i a l'inrevés.

l'evolució dels monestirs de la comarca del Ripollès, d'on es poden intuir alguns interessos pel que fa a les pastures i la ramaderia (COSTA, 2019: Annex 1.3).

Un breu estudi que ajuda a reforçar la idea de la importància d'aquesta zona i rodalia pel que fa a les pastures i la ramaderia és l'aportació de Manuel RIU (1962: 7-23) en el cas del monestir de Santes Creus (Vegeu ANNEX 6).

L'historiador Manuel Riu apunta l'aparició d'una *cañada* a conseqüència de la transhumància que generà la ramaderia en el cas de Santes Creus i aquesta passava per Santa Coloma, Calaf, Pinós, Cardona, Navès, Montmajor, Avià, Berga i Bagà,²⁴ amb desviaments en diverses direccions cap a Castellar de N'Hug a Das; per anar posteriorment cap Arànsér, prop d'Andorra (RIU, 1962: 8-9).

Si ens centrem en els Mataplana, observem alguns privilegis dels senyors feudals homònims a diverses institucions monàstiques; privilegis que giren entorn de drets en els ports de muntanya, llocs geogràficament estratègics amb molts interessos per les pastures.

Pel que fa al domini dels colls i ports de muntanya per part dels monestirs, s'ha de relacionar amb els camins de transhumància i no amb la creació de peatges o lleudes (BOLÒS i HURTADO, 1993: 12; BOLÒS, 1991: 428). En termes generals, Carles GASCÓN (2018: 64) apunta el creixement de la transhumància de llarga durada a l'alt Conflent, a la Cerdanya i a l'alt Berguedà que creixerà exponencialment a partir del segle XII. Aquest fet acabarà portant a la creació de camins ramaders al Berguedà, estudiats breument per Dolors SANTANDREU i Rosa SERRA (2012: 16-21).

BOLÒS i HURTADO (1993: 11) apunten breument la relació de la ramaderia i els ports de muntanya per part de monestirs, entre els quals destaquem els ports i collades situats en territoris mataplanencs: la collada de Toses, pertanyia a Sant Serni de Tavèrnoles i Ripoll; les calmes del Pla d'Anyella depenia de Sant Joan de les Abadesses; el pas que separava el Berguedà del Ripollès depenia també del monestir de Ripoll.

---

²⁴ SERRA (1947: 320) documenta l'any 1257 el pas d'una cabana del monestir de Santes Creus pel port de Gavarrós, sense especificar més. Un punt a favor és que Serra i Vilaró cita la procedència d'aital informació, fet que en un futur ens permetrà poder consultar la documentació i estudiar-la metòdicament.

Eudald MAIDEU (2009:28) posa èmfasi en la importància de la collada de l'Espluga, on els ramats de Santes Creus ja hi anaven al segle XII; i esmenta la importància de la vall de Llosa.

Podem aproximar-nos a les relacions entre els Mataplana i el monestir de Santes Creus a través del breu estudi de Manuel RIU (1962), d'on podem extreure les notícies que fan referència als Mataplana.

El 2 de maig de 1173, Hug IV de Mataplana,²⁵ autoritzava al monestir de Santes Creus perquè aquest pogués moure els seus ramats per tot el territori mataplanenc; a canvi, Hug IV rebia 100 sous barcelonesos i un poltre (RIU, 1962: 11-12).

Uns mesos més endavant, el 15 d'agost de 1173 observem una donació de les pastures de la muntanya de *Podes*, feta per Guillem de Mataplana i la seva esposa (RIU, 1962: 12-13). El mateix Manuel Riu afirma que aquesta zona estava situada al Nord-Oest del Llobregat.

Sembla que al Manuel Riu se li escapà una notícia en relació amb els Mataplana i Santes Creus: Joan PAPELL (1994: 50) exhuma una concessió de 1185 per part d'Hug [V] de Mataplana a Santes Creus de les pastures de Coma Rasa, situades al curs alt del riu Rigart, entre Tosses, Fornells de la Muntanya, Dòrria i el Pic de les Salines.

No obstant això, som conscients que pel fet d'haver anotat únicament allò relacionat amb el territori mataplanenc o amb els senyors de Mataplana, estem oferint una visió reduccionista de la importància dels ports muntanyencs i del que significà la muntanya per la transhumància. De totes maneres, aquesta breu relació ha de servir per ser conscients de la importància que tingueren els ports de muntanya i la seva possessió.

No només podem observar la ramaderia des del punt de vista dels monestirs i de les diferents concessions que poden donar-se al voltant dels ports de muntanya. És convenient tenir present les vies de comunicació, en moltes de les quals hi passaven les cabanes de bestiar.

També trobem documentades cabanes de bestiar que son dels mateixos senyors de Mataplana: Manuel RIU (1962: 22) documenta l'any 1188 una comanda de bestiar per part

---

²⁵ Manuel RIU (1962: 11-12) no especificà en cap moment quin dels tants Hug's feia la concessió, però en un article posterior, Prim BERTRAN (1994: 13) també documenta aquesta concessió i la relaciona amb Hug IV.

d'Hug [V] a l'abat del monestir de Santes Creus perquè aquest se'n faci càrrec durant l'hivern.

Serra i Vilaró documenta també una cabana del senyor de Mataplana l'any 1352, formada per un total de 475 caps de bestiar: 178 moltons, 263 ovelles i 34 anyells (SERRA, 1930: 337; BERTRAN, 1994: 17).

Observem un nombre considerable de bestiar, entre els quals en destaquen les ovelles. Manuel RIU (1962: 19) posa de manifest la importància del bestiar oví, fet que també és sustentat per Carles GASCÓN (2018: 64) i aquest afegeix la importància de la producció de formatges, que es pot entreveure entre alguns capbreus de la Cerdanya i del Conflent.

Tampoc podem passar per alt l'existència d'hàbitats ramaders. Manuel RIU (1995: 201) parla de l'existència de pobles de pastors i ho exemplifica amb el poblat de la Jassa, al nord del municipi de Cercs, a l'alt Berguedà. Un altre hàbitat ramader és el poblat de Palomera, al municipi de Saldes, també a l'alt Berguedà. L'any 1312 Saura de Pinós, esposa del difunt Pere Galceran de Pinós, confirma als habitants d'aquest indret la concessió que havia fet el seu marit, i també quedava inclòs el Port d'Ensija on podrien pasturar els seus ramats (RIU, 1975: 282).

Un gran testimoni de la importància de la ramaderia en aquests llogarrets de l'alt Berguedà el podem copsar gràcies a la tesi de Rosa TOUS (1985: 37-50) on a través de l'anàlisi d'un manual notarial de finals del segle XV traça la societat i les activitats econòmiques de Saldes i rodalia. Aporta dades de les pastures, contractes de conlloc, contractes de parceria i també esmenta els preus del bestiar, totes elles activitats que ens parlen de l'existència d'una economia al voltant del bestiar.

A nivell més local de la Pobla de Lillet, la ramaderia també ens apareix documentada. Hem de tenir present que la documentació no està ben estudiada i per tant, molts detalls se'ns escapen; de totes maneres, sí que coneixem algunes dades a tenir presents.

Recapitem a la carta de franqueses de la Pobla de Lillet, on es fa esment d'alguns privilegis envers la ramaderia, els ports, els pasturatges i els boscos.²⁶ Estem davant d'una concessió per tots els qui habitessin a la Pobla de Lillet que ens indica la potestat de pasturar bestiar gros i menut per tots els ports mataplanencs, així com també els pasturatges i els boscos. El fet que existeixi aquesta concessió, ens porta a pensar en l'existència d'una economia ramadera per part d'habitants de la vall de Lillet i rodalia.

Ens hem de lamentar altra vegada de la manca d'estudis envers la Pobla de Lillet, tret de l'obra de Serra i Vilaró, en la qual hi trobem referències sobre diferents elements pertanyents a l'economia ramadera. El mateix SERRA (1947: 317-325) ofereix un recull de notícies al capítol XXVII del volum II, titulat "Emprius, pastures i bestiar". La tònica d'aquest capítol, és la freqüent en la seva obra: un recull de dades disperses i sovint descontextualitzades, que només ens deixen entreveure o imaginar la importància que tingué aquesta economia ramadera per les baronies de Pinós i Mataplana. Un altre fet a tenir present és que parla indistintament de la Pobla de Lillet i de la vila de Bagà.

SERRA (1947) fa breus aportacions sobre diferents emprius (317-318), també de deveses (319), de les pastures -i consegüentment tot allò que gira envers aquestes com: arrendaments de pastures, vendes de pastures i de ports, disputes de ports, pagament de delmes del fruit

---

²⁶ Aportem el fragment de la carta de franqueses que fa referència a les pastures i les ramaderies, transcrit per Serra i Vilaró: "*Item uolumus et concedimus et damus uobis et uestris et omnibus aliis qui ibidem venerint stare et populari lizentiam et potestatem pasturandi, nutriendi et tenedi bestiarum et animalia uestra grossa et minuta per totam terram et dominationem nostram et per portos et pasturas et nemora totius terre nostre et recipiendi et habendi, ligna, erbes, paschuas et facere iagudes et edempriuia et omnia alia et singula hic expressa uel non expressa que ad usum et necessaria pertinent uobis et uestris et bestiaro et animalibus uestris sine omni seruitio quod nobis aut nostris dare seu facere teneamini. Tamen hoc facimus et facere intendimus sine preiudicio et iniuria aliorum hominum nostrorum quoniam eisdem hominibus reseruamus ius et consuetudinem eorum*" (SERRA, 1930: 321).

Aquest fet, també es pot observar a la carta de franqueses de Castellar de N'Hug, també sota domini mataplanenc. Serra i Vilaró ens ha fet arribar la transcripció de la dita carta, que en un punt determinat també parla del bestiar: "*Item uolumus et concedimus quod semper uos et uestri habeatis adempriuia pasturandi pascha, pasturas, aquas, ligna, ingresus per totam terram nostram et dominationem cum omni bestiaro uestro grosso et minuto*" (SERRA, 1930: 314).

dels ramats, etc-. (320-322), dona notícies sobre pastors²⁷ (322-323) i per últim sobre bèsties a parceria (323-325).

Aquestes dades, sens dubte, són de gran importància perquè cal tenir-les en consideració per a posteriors estudis, essent l'obra de Serra i Vilaró una font d'obligada consulta. No obstant això, tampoc podem caure en una visió reduccionista, ja que considerem minses les dades aportades per Serra i Vilaró.

Una dada a parer nostre important és la declaració de deutes i deutors el 1441 de Ponç Faig, pastor nascut a la parròquia de Sant Martí de Puigbó, dins l'actual municipi de Gombren. Dolors SANTANDREU (2006: 327) exposa el cas d'aquest, on observem que li deuen 271 florins i 2 sous barcelonesos per la venda de llana, de pells i d'animals per carn, a més de la custòdia de ramats durant l'hivern. A aquesta quantitat, trobem altres diners que li deuen: uns son prestats i dels altres no se n'esmenta el concepte; la xifra de diners que li deuen en aquest pastor s'enfila fins a 540 florins, 9 sous i 7 diners barcelonesos²⁸ (SANTANDREU, 2006: 327).

Aquest ramader ens porta a pensar amb el "model" presentat per Antoni RIERA (2005: 371-372), on apunta en la transformació de pagesos benestants a ramaders especialitzats que es dedicaven a reinvertir part dels seus excedents en bestiar, esdevenint una autèntica oligarquia local que imposava els seus interessos econòmics a la resta.

El cas anterior exhumat per Dolores Santandreu ens permet entreveure diferents aspectes. El primer d'ells, és que el pastor Ponç Faig es feia càrrec de xais durant els hiverns d'alguns habitants de la Pobla de Lillet: és el cas de Pere Muga, qui li deu 14 florint pel concepte esmentat (SANTANDREU, 2006: Apèndix 510-511).

Dins del mateix cas de Ponç Faig, podem observar les relacions que existien dels Pirineus envers Barcelona. Observem com Guillem Font, de la Pobla de Lillet, li deu 137 florins a

---

²⁷ A l'obra d'Emmanuel LE ROY (1975:140) observem com algun pastor occità entra en contacte i treballa per una quadrilla catalana a Bagà. Manuel RIU (1995: 212-213) fa una repassada del catarisme als Pirineus, pre-Pirineus i entorn del Cadí, apuntant a l'existència de comunitats càtars a diverses viles i altres nuclis poblacionals d'aquesta zona.

²⁸ Dolores SANTANDREU intenta contextualitzar l'elevada xifra i agafa la referència del lloguer durant un any d'un parell de Berga -considerant aquest com a operari qualificat- que s'enfila als 20 florins; els diners que li devien al pastor Ponç Faig suposaven 27 anys de treball d'un parell (2006: 327).

Ponç Faig per raó dels xais venuts a Jaume Lascias, carnisser de Barcelona (SANTANDREU, 2006: Apèndix 511).

El cas de la venda de xais a un carnisser de Barcelona, Dolors SANTANDREU (2006: 327-328) afirma que ens està indicant sobre les relacions de les comarques de l'interior de Catalunya amb Barcelona: l'abastiment de carn. Ramon Agustí BANEGAS (2008: 173) estudia l'aprovisionament de carn a Barcelona durant els segles XIV i XV i determina que una zona d'aprovisionament de carn estava situada en les comarques de la Cerdanya, el Capcir i el Ripollès. Banegas no esmenta el Berguedà en cap moment; hem de tenir present que només l'alt Berguedà disposa de ports de muntanya i juntament amb la manca d'estudis, ens porta davant d'un possible buit d'informació pel que fa en aquesta zona.

4. Conclusions i possibles hipòtesis de treball

Arribats en aquest punt, podem parar-nos per analitzar tot allò que al llarg d'aquest treball hem anat observant, desgranant una sèrie de conclusions. Així mateix, un cop fet aquest balanç, és oportú observar quines possibilitats d'estudi se'ns plantegen al davant per seguir estudiant llur temàtica.

El cas d'estudi de la Pobla de Lillet és representatiu en la mesura que contribueix a observar una panoràmica més àmplia de l'organització de la població, l'economia i el context social de la Catalunya medieval; les dinàmiques que es donen a la vall de Lillet i a la baronia de Mataplana son extrapolables a gran part del territori del Principat.

Pel que fa a la historiografia de la Pobla de Lillet i la baronia de Mataplana, observem la gran dependència de coneixement que tenim a causa de la manca d'estudis. El coneixement d'aquest indret està molt condicionat per l'aportació de Serra i Vilaró, una obra que en el seu moment va ser cabdal i a la que li devem molt, però avui en dia és una obra que necessita ser analitzada amb ulls crítics: han passat més de 90 anys d'ençà de la publicació del primer volum.

A més de ser una obra vella, l'autor ja deixà clar que l'objectiu d'aquesta no era fer una història completa de les baronies, sinó que era un recull de dades "*dignes de ser esmentades*".

Per tant, des d'un inici l'autor ja deixava clar que la seva obra en cap cas pretenia ser exhaustiva. Un segon "problema" és l'acotació temàtica: malgrat que l'obra s'anomeni les baronies de Pinós i de Mataplana, observem un desequilibri a favor de la baronia de Pinós, quedant la baronia de Mataplana i la Pobla de Lillet, en segon pla. L'acotació cronològica de l'obra també és molt àmplia: hom pot trobar-hi des de notícies alt medievals fins a notícies d'època contemporània.

La historiografia posterior ha recorregut sempre a les aportacions de Serra i Vilaró. Quan s'han dut a terme estudis sobre aquest indret, els estudiosos i els historiadors no han anat a l'arxiu en cerca de nova documentació, ans al contrari: s'han limitat a recollir algunes dades ja publicades a l'obra de les baronies de Pinós i Mataplana. Això ha generat dos problemes: el primer, que no s'han aportat dades noves pel que fa a la història d'aquest indret; i en segon lloc, avui en dia encara ens trobem en una fase de coneixement que ja va assolir Serra i Vilaró en el seu moment.

Una primera conclusió, seria la manca d'estudis de la documentació conservada de la Pobla de Lillet. Aquesta situació posa de manifest la necessitat que existeix d'anar a l'arxiu i tornar a estudiar la documentació, tal com va fer Serra i Vilaró en el seu moment però d'una manera més exhaustiva i metòdica.

En relació amb la historiografia existent envers els senyors de Mataplana, observem la presència d'alguns estudis posteriors a Serra i Vilaró. En destaquem les aportacions d'Antoni Pladevall i Prim Bertran, autors que han aportat dades més enllà de Serra i Vilaró. Malauradament, el coneixement que tenim d'aquests és bastant limitat. Al llarg del treball hem observat que els Mataplana tenen unes fortes relacions amb el casal de Barcelona i son propers a la cort del monarca, fet que ens porta a pensar que ens trobem davant d'un llinatge poderós i important. Caldria continuar la investigació d'aquest llinatge, analitzant més a fons les relacions amb el casal barceloní i les seves accions militars i polítiques arreu del territori.

Pel que fa a la carta de franqueses de Lillet, aquesta ha estat poc estudiada. Serra i Vilaró n'aportà el seu contingut i en feu una descripció literal, fet que han seguit alguns historiadors com Ramón Viladés. Josep M. Font, ens situa la carta de franqueses dins d'un context més

ampli i ens ajuda a entendre que significà aquesta. Tanmateix, l'atorgament de la carta de franqueses no el podem observar com la concessió de grans llibertats, com apuntava Rosa Lluch, aquesta l'hem de veure com una concessió amb molts interessos per part dels senyors feudals.

L'entorn de Lillet ens ha permès veure com aquest territori no és quelcom aïllat, sinó que el trobem enmig d'una gran cruïlla de camins. L'entorn està format per un poblament dispers, diverses esglésies repartides per la vall de Lillet, la canònica de Santa Maria de Lillet i en destaquem també el castell amb els orígens alt medievals. L'estudi exhaustiu de la documentació ens permetrà conèixer noves dades de l'entorn de la Pobla de Lillet.

Referent a la població de Lillet, ens trobem amb una visió bastant reduïda. Alguns articles solts ens permeten tenir una petita notícia sobre la societat d'aquest indret, però el desconeixement és molt gran. Insistim en la necessitat d'estudiar la documentació notarial, fet que ens aportarà nombroses dades de persones, habitants i les seves relacions entre si.

Per últim, hem pogut copsar breument l'economia de la Pobla de Lillet i voltants. Ens hem centrat en la llana -i la seva manufactura- i les pastures, dos elements que sembla que tingueren una importància més que notable en l'entorn immediat i la seva projecció exterior. Posem de manifest la necessitat d'ampliar aquest apartat en més direccions, com podria ser l'economia rural i l'agricultura, així com les xarxes de comerç que es van generar a Lillet i la influència d'aquest indret en el territori. Al mateix temps, també seria d'interès aprofundir en l'anàlisi de les pastures i l'abastiment de carn als nuclis urbans: fins a quin punt la ciutat arribava a dependre de les pastures pel seu proveïment? Quin paper jugà la baronia de Mataplana pel que fa a les pastures?

Ens trobem davant d'un escenari que ens ofereix moltes possibilitats d'estudi per endavant, més preguntes per resoldre que preguntes resoltes. Arribats aquí, apel·lem a la necessitat de continuar amb l'estudi de la documentació conservada referent a Lillet, que de ben segur aportarà moltes respostes als interrogants que observem i a les futures preguntes que puguin sorgir.

5. Bibliografia

- ANGLERILL, R. (2009). *Història de la Mare de Déu de Falgars*, La Pobla de Lillet, Impremta Boixader. Reproducció del llibret imprès al 1889 pel seu autor.
- BACH, A. (1997). Dos documents sobre la llana i el cotó en el segle XV, *Erol, L': revista cultural del Berguedà* 53: 57-59.
- BANEGAS, R. A. (2008). L'aprovisionament de carn a Barcelona durant els segles XIV i XV, *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* 19: 167-177.
- BENET, A. (1993). Les parròquies del bisbat de Solsona abans de la seva creació, *Erol, L': revista cultural del Berguedà* 41: 13-21.
- BERTRAN, P. (1992). Els senyors de Mataplana, *Revista de Girona* 152: 57-62.
- BERTRAN, P. (1994). Aproximació històrica al castell i als senyors de Mataplana, PADILLA, J. (ed.), *El castell de Mataplana. L'evolució d'una fortificació senyorial (s. XI-XV)*, Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona: 11-18.
- BERTRAN, P. (2002). Estudiants catalans a la universitat de Bolonya (segle XIII), *Acta historica et archaeologica mediaevalia* 23: 123-143.
- BOIXADER, P. (1997). Inventari de les cases de pagès de la vall de Lillet, *Erol, L': revista cultural del Berguedà* 53: 34-36.
- BOLÒS, J. (1991). Aportacions al coneixement de les vies de comunicació, *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* 23: 409-436.
- BOLÒS, J.; HURTADO, V. (1993). La xarxa viària catalana a l'Alta Edat Mitjana. Una aproximació des de la cartografia, *Anuario de Estudios Medievales* 23: 3-26.
- BOLÒS, J. (1994). Els castells medievals catalans, *Finestrelles* 6: 71-96.
- BOLÒS, J. (1995). Organització del territori i poblament a l'edat mitjana als Pirineus catalans, dins BERTRANPETIT, J.; VIVES, E. (eds.) *Muntanyes i població. El passat dels Pirineus des*

d'una perspectiva multidisciplinària, Centre de Trobada de les Cultures Pirinenques, Andorra: 221-234.

BOLÒS, J. (1998). Solidaritats pageses i territori: la confraria de Lillet de l'any 1100, dins BARRULL, J.; BUSQUETA, J.; VICEDO, E. (eds.) *Solidaritats pageses, sindicalisme i cooperativisme. Segones Jornades sobre Sistemes agraris, organització social i poder local als Països Catalans*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs: 157-167.

BOLÒS, J. (2008). Poders locals, valls i pobles als Pirineus catalans a l'edat mitjana, *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès* 19: 25-45.

BOLÒS, J.; HURTADO, V. (2015). *Atles dels comtats de Cerdanya i Berga (v788-990)*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor.

BUSQUETS, J. (1994). Ramon de Gironella, vicari perpetu de Berga i paborde de Sta. Maria de Lillet, *Erol, L': revista cultural del Berguedà* 44: 42-44.

CAIXAL, A. (2006). Els ponts, testimonis de les transformacions històriques al Berguedà, *Erol, L': revista cultural del Berguedà* 89: 10-14.

CAMPRUBÍ, J. (2006). *Conquesta i estructuració territorial del Berguedà (s. IX-XI): la formació del comtat*, Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida.

CARRERAS, F. (1906). Desenvolupament de la institució notarial a Catalunya en lo segle XIII, *Miscel·lània Històrica Catalana* 2: 323-360.

CATALÀ, P. (1976). Castell de Lillet i Castell de la Pobla, dins CATALÀ, P. (dir.) *Els Castells catalans. Volum V*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor: 901-910.

COLL, M. (1949). La llegenda d'Otger Cataló i els nou barons, *Estudis Romànics* 1: 1-47.

COLOMER, J. (2004). Campdevànol. Recuperació d'un tram del camí ral i ramader de Ripoll a la Pobla de Lillet, *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès* 15: 31-43.

COSTA, X. (2019). *Paisatges monàstics. El monacat alt-medieval als comtats catalans (segles IX-X)*, (Tesi doctoral). Universitat de Barcelona, Barcelona.

- DE RIQUER, M. (2012). *Los trovadores. Historia literaria y textos*. Barcelona, Ariel.
- DIAGO, M. (1997). El comercio de tejidos a través de la frontera terrestre entre las coronas de Castilla y Aragón en el siglo XIV, *Studia historica* 15: 171-207.
- DURÁN, F. (1958). La Fe pública judicial y extrajudicial en Gerona a través de los tiempos, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 12: 301-318.
- FONT, J. M. (1969). *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, Barcelona, CSIC.
- FONT, J. M. (1992). Repoblacions i enfranquiments a la baronia de Mataplana, *Revista de Girona* 152: 73-78.
- FRANCÀS, À. (1997). *La Pobra de Lillet. Història, costums i tradicions de la Vall de Lillet (Berguedà)*. Berga, Edicions de l'Albi.
- GARCÍA, M. C. (1984). La aduana de Calatayud en el comercio entre Castilla y Aragón a mediados del siglo XV, *En la España medieval* 4: 363-390.
- GASCÓN, C. (2018). Ramon Berenguer IV i els capbreus de la Cerdanya i Conflent. Una instantània de l'economia pirinenca de mitjan segle XII, *Trobades Culturals Pirinenques* 14: 61-65.
- GUERREAU, A. (1990). El sistema de parentesco medieval sus formas (real/espiritual) y su dependencia con respecto a la organización del espacio, dins PASTOR, R. (coord.) *Relaciones de poder, de producción y de parentesco en la Edad Media y Moderna: aproximación a su estudio*, CSIC, Madrid: 85-106.
- GUILLÉN, L. (1997). L'illet: les traces del passat, *Erol, L': revista cultural del Berguedà* 53: 46-54.
- GUINOT, E. (2009). L'expansió d'una monarquia feudal europea en el segle xiii: la Corona catalanoaragonesa i les conseqüències de la conquesta dels regnes de Mallorca i de València, *Catalan Historical Review*: 161-174.

- HURTADO, V. (2014). *Atles Manual d'Història de Catalunya: Del paleolític a la unió amb Aragó*. Barcelona, Rafael Dalmau Editor.
- LE ROY, E. (1975). *Montaillou, village occitan de 1294 à 1324*. París, Gallimard.
- LLUCH, R. (2008). Les viles medievals: franqueses i mals usos, *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* 19: 9-28.
- LÓPEZ, R; CAMPILLO, X. (2006). Algunes notes sobre els camins històrics i tradicionals, *Erol, L': revista cultural del Berguedà* 89: 30-33.
- MAIDEU, R. (1992). Mataplana, cort trobadoresca, *Revista de Girona* 152: 69-72.
- MAIDEU, E. (2009). Els Mataplana i Andorra, *Trobades Culturals Pirinenques* 5: 27-34.
- MAIDEU, E. (2014). La capella castral de Mataplana com a solemne centre jurídic i espai de riquesa pictòrica mural romànica, *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès* 25: 99-109.
- MILÀ, J. (1988). Amb motiu del Mil·lenari de Catalunya, *Quadern de les idees, les arts i les lletres* 63: 190-191.
- OSTOS, P. (2003). Prestaciones de homenaje y fidelidad en el condado de Pallars (1297), *Acta historica et archaeologica mediaevalia* 25: 179-200.
- PALAU, J. M. (2015). *El bisbat d'Urgell a l'inici del segle XIV (a través de la visita pastoral de 1312 a 1315)*, (Tesi doctoral). Universitat de Barcelona, Barcelona.
- PAPELL, J. (1994). L'economia ramadera del monestir de Santes Creus a finals del segle XII, *Historia et documenta* 1: 41-55.
- PEDRALS, X. (1990). *El Berguedà a través del temps: resum d'història*, Berga, Centre d'Estudis del Berguedà.
- PLADEVALL, A. (1992). Castellar de N'Hug. La carta de poblament del 1292, *Erol, L': revista cultural del Berguedà* 37: 9-10.

PLADEVALL, A. (1976). Mataplana, *Gran Enciclopèdia Catalana*, [en línia]: <https://www.enciclopedia.cat/ec-gec-0041310.xml> [Consulta: 2-04-2021].

PUIG, I. M. (1982) La Casa comtal de Pallars, senyora de Berga, i la baronia de Mataplana als segles XIII-XIV, *XXII Assemblea intercomarcal d'estudiosos* (Berga, 1979). Berga, Publicacions de l'Ajuntament de Berga: 119-136.

RIERA, A. (2004). La ramaderia pagesa als comtats catalans (segles IX-XI), *Estudis d'Història Agrària* 17.1: 751-764.

RIERA, A. (2005). El comerç d'articles agropecuaris entre Catalunya i els districtes pirinencs del regne de Mallorca durant la primera meitat del segle XIV, *Acta historica et archaeologica mediaevalia* 26: 367-377.

RIU, M. (1962). *Formación de las zonas de pastos veraniegos del Monasterio de Santes Creus en el Pirineo, durante el siglo XII*, Santes Creus, Publicaciones del Archivo Bibliográfico.

RIU, M. (1975). Estaciones medievales en el término municipal de Saldes, *Noticiario arqueológico hispánico* 3: 269-290.

RIU, M. (1993). Les antigues canòniques de l'àmbit del bisbat de Solsona, *Erol, L': revista cultural del Berguedà* 41: 23-29.

RIU, M. (1994). Campanyes d'excavacions realitzades els anys 1986 a 1990, PADILLA, J. (ed.), *El castell de Mataplana. L'evolució d'una fortificació senyorial (s. XI-XV)*, Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona: 19-50.

RIU, M. (1995). El poblament dels Pirineus, segles VII-XIV, dins BERTRANPETIT, J.; VIVES, E. (eds.) *Muntanyes i població. El passat dels Pirineus des d'una perspectiva multidisciplinària*, Centre de Trobada de les Cultures Pirinenques, Andorra: 195-219.

RIU, M. (1997). Mataplana, un castell senyorial emblemàtic, *Erol, L': revista cultural del Berguedà* 53: 18-21.

- RIU, M. (1999). Mataplana, un castell emblemàtic a la Catalunya Medieval, dins DD. AA. (1999). *El castell de Mataplana i del comte Arnau. Una història i una llegenda singulars de la Catalunya medieval*. Signament Edicions, Ripoll: 16-49.
- ROSIÑOL, J. (1988). *El passat de la nostra Vila: La Pobla de Lillet. Recull històric, geogràfic i cultural*. Barcelona, Arts Gràfiques Gutenberg.
- ROSSINYOL, J. M. (1997). Les esglésies del municipi, *Erol, L': revista cultural del Berguedà* 53: 22-24.
- SALVADÓ, R.; VILA, D. (2018). Les dones de la Vall de Lillet. Segles XI-XVII, *Erol, L': revista cultural del Berguedà* 138: 39-45.
- SÀNCHEZ, L. (1988). Els Comtes del Casal de Mataplana, última dinastia de Pallars (de 1297 al 1491). La pobla de Segur, Casa Torres.
- SANTANDREU, M. D. (1985). Castell de Lillet dins DD. AA. *Catalunya Romànica, volum XII*. Barcelona, Grup Enciclopèdia Catalana: 355-357.
- SANTANDREU, M. D. (1997). El naixement de la Pobla i la vida a l'edat mitjana, *Erol, L': revista cultural del Berguedà* 53: 13-17.
- SANTANDREU, M. D. (2006). *La vila de Berga a l'Edat Mitjana. La família dels Berga*, (Tesi doctoral). Universitat de Barcelona, Barcelona.
- SANTANDREU, M. D.; SERRA, R. (2012). Pastures i camins ramaders del Berguedà, *Erol, L': revista cultural del Berguedà* 113: 16-21.
- SERRA, J. (1930). *Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació als seus arxius. Llibre I: Barons, nobles i cavallers*. Barcelona, Biblioteca Balmes [Reproducció facsímil (1989), Bagà, Centre d'Estudis Baganesos]
- SERRA, J. (1947). *Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació als seus arxius. Llibre II: Institucions socials*. Barcelona, Editorial Balmes [Reproducció facsímil (1989), Bagà, Centre d'Estudis Baganesos]

SERRA, J. (1950). *Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació als seus arxius. Llibre III: Esglésies i vida eclesiàstica*. Barcelona, Editorial Balmes [Reproducció facsímil (1989), Bagà, Centre d'Estudis Baganesos]

SERRA, R. (1985). Santa Maria de Lillet, dins DD. AA. *Catalunya Romànica, volum XII*. Barcelona, Grup Enciclopèdia Catalana: 357-369.

SERRA, R. (1992). La Baronia de Mataplana i Castellar de N'Hug, *Erol, L': revista cultural del Berguedà* 37: 19-23.

SOLDEVILA, X. (2002). La transhumància entre el Baix Empordà i el Pirineu (1270-1348), *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès* 13: 107-115.

TOUS, R. (1985). *Les activitats d'un notari de Saldes a les darreries del segle XV*, (Tesi de llicenciatura). Universitat de Barcelona, Barcelona.

VILADÉS, R. (1997). 700 anys de la carta de Poblament i Franqueses de la Pobla de Lillet, *Erol, L': revista cultural del Berguedà* 53: 9-12.

6. Annexos

Annex 1. Documentació catalogada procedent de la Pobra de Lillet a l'ADS.*

Font: Bisbat de Solsona, Documents de l'Arxiu Diocesà, Pobra de Lillet: <https://bisbatsolsona.cat/wp-content/uploads/2016/02/Pobra-de-Lillet.pdf> [Consulta 4-06-2021].

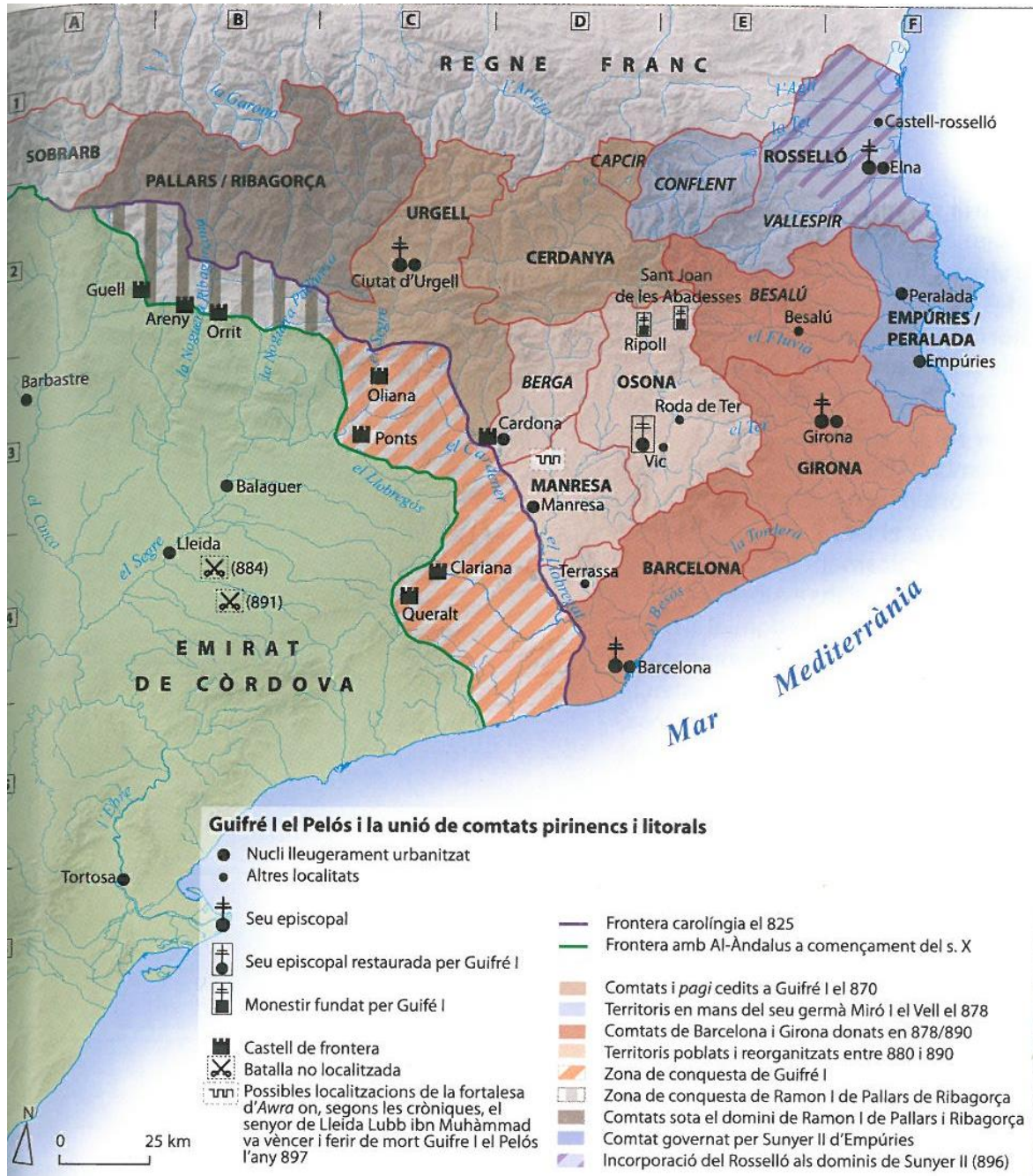
- 1.- (1300 – 1332) Manual notarial de G. Ginebret, folis, coberta de pell
- 2.- (1339 – 1348) Manuals notarians de Traper, Fortuny, Spelunca, 233 folis, coberta pell
- 3.- (1343 – 1344) Fragment de manual notarial, 17 foli, sense cobertes
- 4.- (1349 – 1362) Manual notarial de Ramon Sunyer, 295 folis, coberta pell
- 5.- (1358 – 1374) Manual notarial de Ramon Sunyer, 302 folis, coberta pell
- 6.- (1368 – 1376) Manual notarial de Ramon Sunyer, 283 folis, coberta pell
- 7.- (1376 – 1377) Manual notarial de Ramon Sunyer, 235 folis, coberta pell
- 8.- (1379 – 1383) Manual notarial de Ramon Sunyer, 325 folis, coberta pell
- 9.- (1383 – 1388) Manual notarial de Ramon Sunyer, 352 folis, coberta pell
- 10.- (1372) Manual notarial de Ramon Sunyer, 109 folis, coberta pergami (8)
- 11.- (1344 – 1505) Fragments de manuals, 140 folis, coberta pergami
- 12.- (1378) Manual de Ramon Sunyer 39 folis, coberta pergami
- 13.- (1389) Manual 42 folis, coberta pergami
- 14.- (1334 – 1384) Fragments de manuals, 93 folis, Ramon Sunyer, coberta pergami
- 15.- (1373 – 1375) Manual notarial de Ramon Sunyer, 154 folis, coberta pergami (9)
- 16.- (1390 – 1400) Manual notarial de Guillem Teixidor, 94 folis, coberta pergami
- 17.- (1394 – 1410) Manual notarial de Guillem Teixidor, 76 folis, coberta pergami

- 18.- (1375 – 1424) Manuals notarial de Guillem Teixidor i altre notari, 35 folis, coberta pergamí
- 19.- (1395 – 1418) Manual notarial de Pere Ventanyola, 100 folis, coberta pergamí
- 20.- (1390 – 1407) Manual notarial de Pere Ventanyola, 43 folis, coberta pergamí
- 21.- (1422 – 1430) Tros de manual de Pere Marolla, 47 folis, coberta pergamí
- 22.- (1413 – 1429) Manuals de Joan Cuquet i Joan Conill, 86 folis, coberta pergamí (22)
- 23.- (1425 – 1479) Manual de Pere Marolla, 93 folis, coberta de pell (25)
- 24.- (1430 – 1431) Manual d'Esteve Aymarich, 69 folis, coberta pergamí (24)
- 25.- (1401 – 1430) Manual de Pere Ventayola, 355 folis, coberta pell (21)
- 26.- (1419 – 1451) Manuals de Pere Marolla i altres, 113 folis, coberta pell (29)
- 27.- (1414 – 1639) Manuals de Pere Marolla i Joan Conill, 203 folis, coberta pell (26)
- 28.- (1437 – 1438) Manual de Pere Marolla, 64 folis, coberta de pergamí (27)
- 29.- (1439 – 1460) Manual de Pere Marolla, 59 folis, coberta de pell (28)
- 30.- (1444 – 1451) Manual de Pere Marolla, 59 folis, coberta pergamí
- 31.- (1458 – 1461) Manual de Joan Vilar, 65 folis, coberta pergamí (33)
- 32.- (1461 – 1476) Manual de Joan Vilar, 116 folis, coberta pergamí (34)
- 33.- (1467 – 1480) Manual de Joan Vilar, 100 folis, coberta pergamí (35)
- 34.- (1452 – 1476) Manual de testaments i capítols de Joan Vilar, 94 folis, coberta pergamí (32)
- 35.- (1492 – 1499) Manuals de Pere Junyent i Joan Morer, 78 folis, coberta pergamí (31)
- 36.- (1407 / 1506) Trossos de manuals de Joan Vilar i altres, 73 folis, coberta pergamí

*Existeix també una part de la documentació conservada a la mateixa parròquia de Santa Maria de Lillet. En desconeixem la quantitat, però se'ns especifica que s'hi conserven 33 volums de manuals notariaus entre 1351-1755.

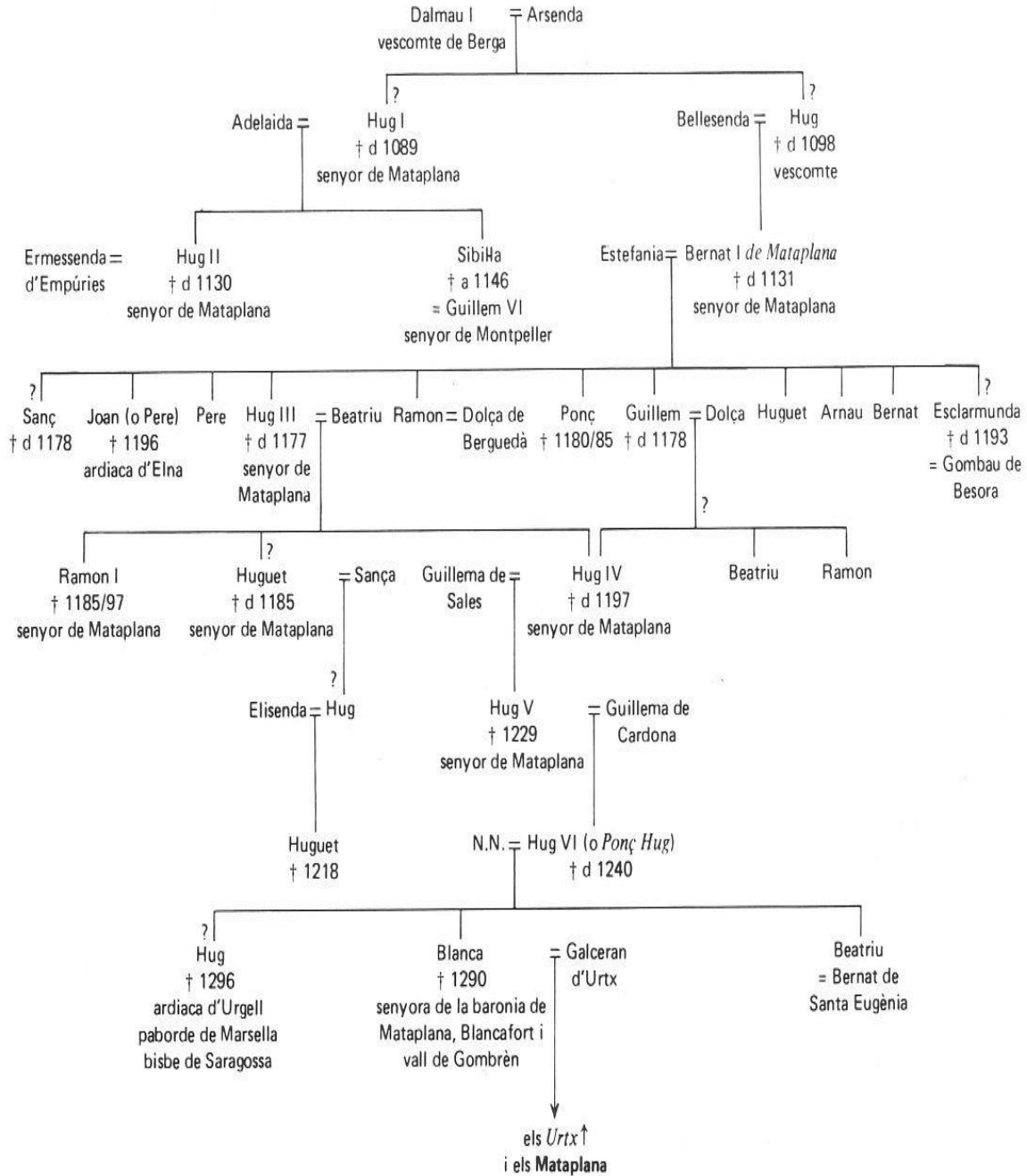
Annex 2. Mapa dels comtats catalans al segle IX.

Font: HURTADO, 2014: 161.

Annex 3. Arbre genealògic dels Mataplana segons Antoni Pladevall.

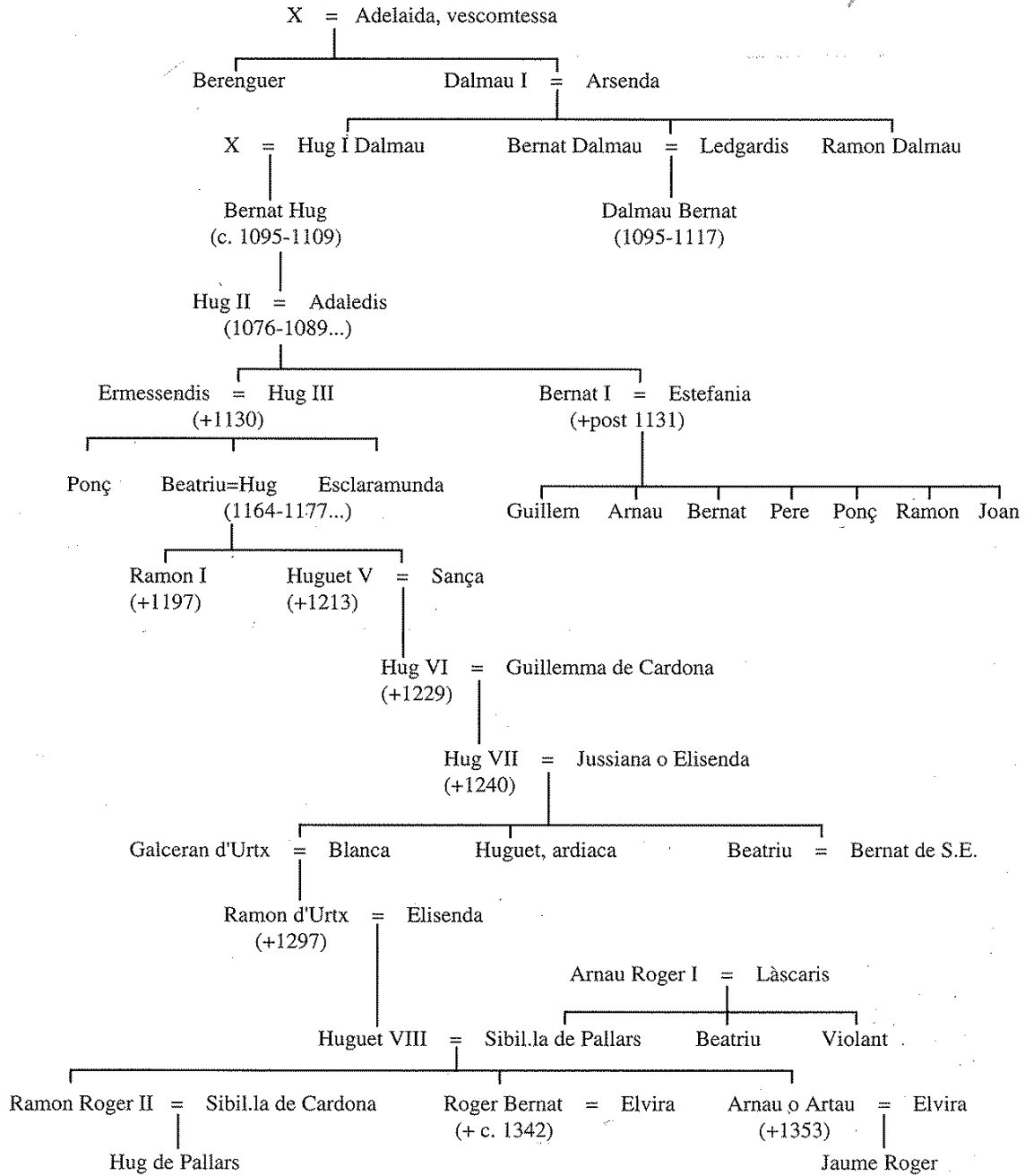
Font: PLADEVALL, 1976.

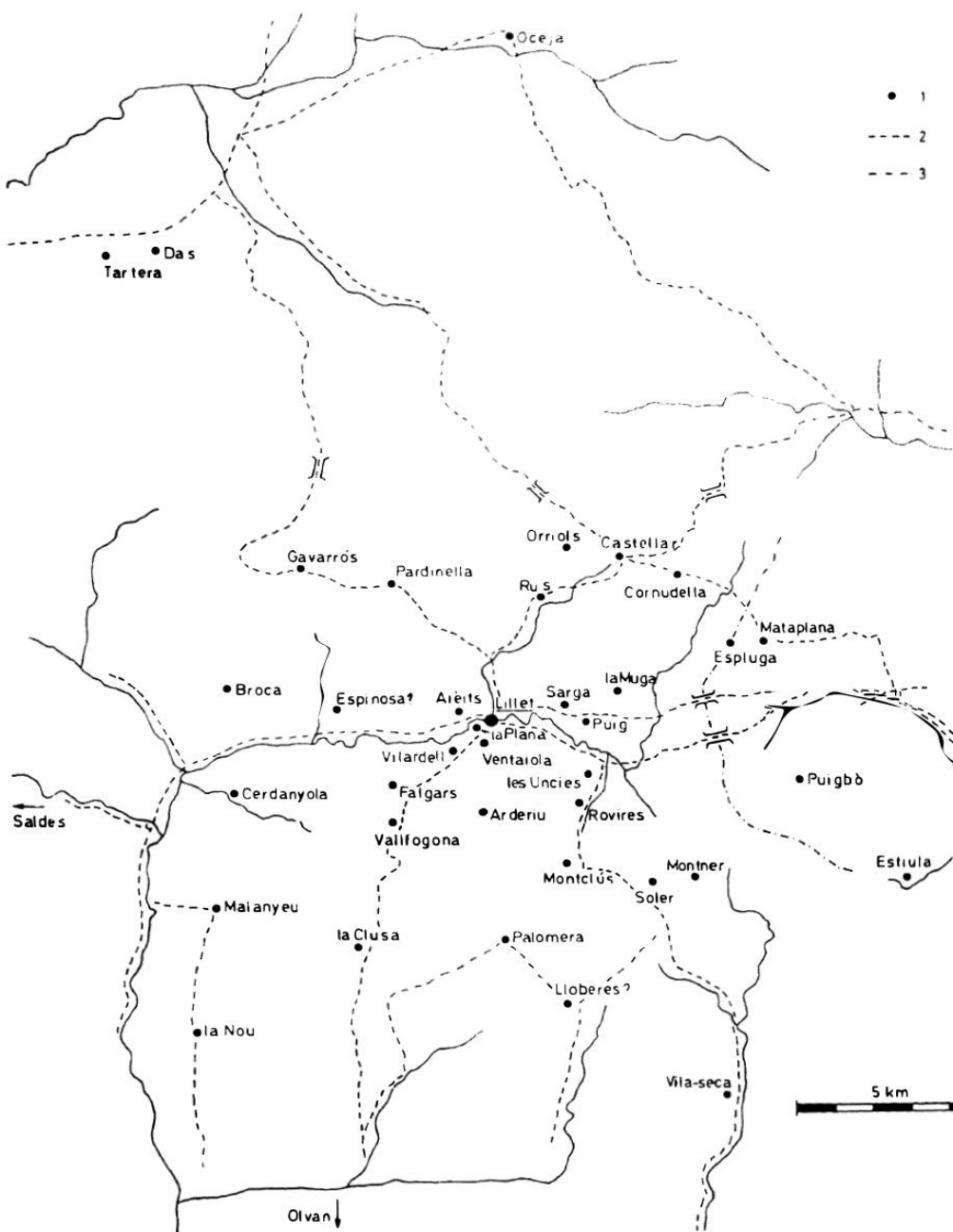
Annex 4. Arbre genealògic dels Mataplana segons Prim Bertran.

Font: BERTRAN, 1994: 13.

Annex 5. Procedència dels membres de la confraria constituïda a Lillet l'any 1100.

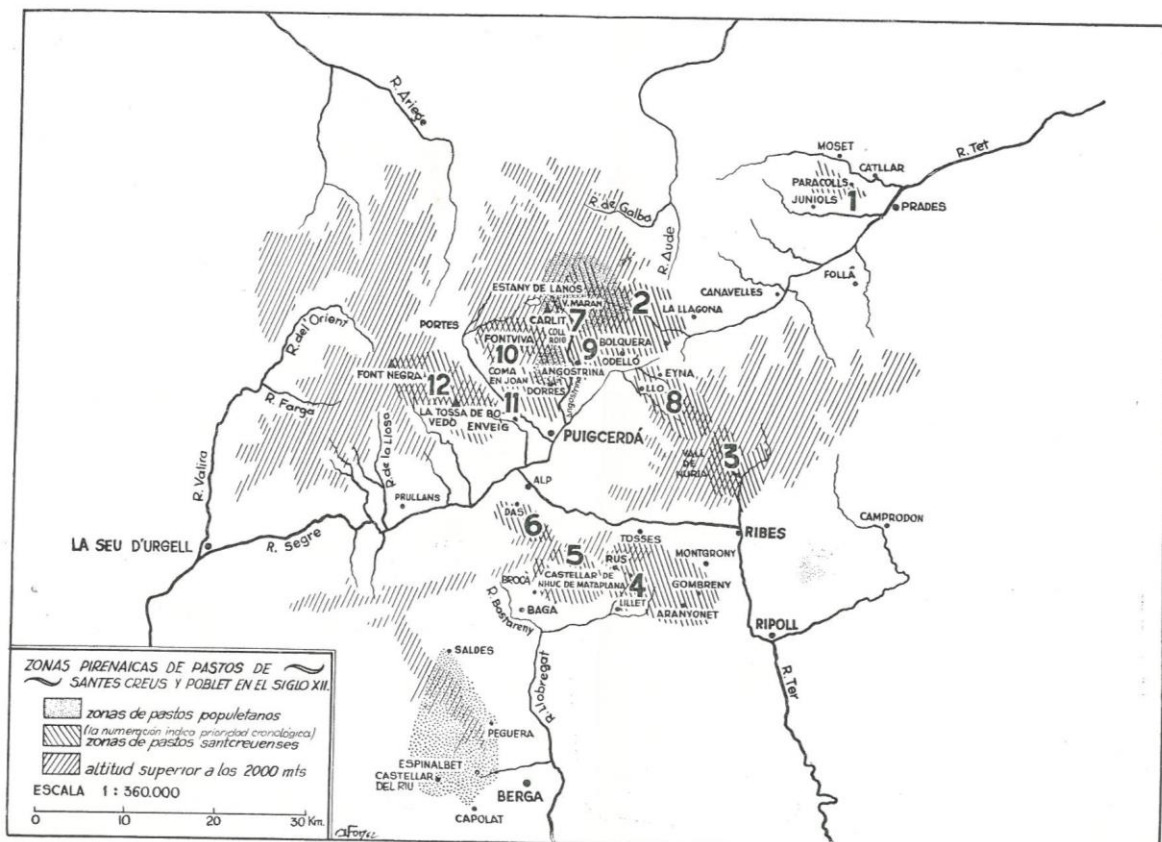
Font: BOLÒS i HURTADO, 1993: 25.

3. Procedència dels membres de la confraria que es constituí l'any 1100 a Lillet. 1. Lloc de poblament.— 2. Camí.— 3. Carrerada o camí per al bestiar. El nord coincideix amb la part superior del mapa.

Annex 6. Pastures pertanyents als monestirs de Santes Creus i Poblet als Pirineus durant el segle XII.*

Font: RIU, 1962: s/p

*Els números 4 i 5 son els que ocuparien part de la baronia de Mataplana.